

A NIKÁPOLYI HADJÁRAT 1396-BAN.

(Második közlemény, egy vázlattal.)

II. A résztvevők.

c) Németek.

1. *Ifj. Rupert, a pfalzi választófejedelem fia.* A bajor Wittelsbach-család tagja. Atyja, Rupert választófejedelem, a későbbi német király, 1410-ben halt meg. Ifjabb Rupert, aki a „Pipan“ melléknevet kapta,¹ 1375-ben született és valószínűleg 1396 december 23-án halt meg. Fiutóda nem maradt. Megjegyzem, hogy Sperker krónikájában a pfalzi választógróf fia mint „*Heidelberg hercege*“ szerepel.

2. *von Hohenzollern János*, nürnbergi várnagy. Családjának ezen a néven harmadik tagja. 1376-ban született és 1420-ban halt meg. Csak leánya maradt.

3. *von Hohenzollern Frigyes*, a német Johanniták nagyperjele. 1386-ban tűnik fel, mint a német lovagrend tagja. 1396 május 1-től 1402 május 3-ig dirschauai „vogt“. 1416-ban halt meg.

4. *von Cilly Hermann.* A Steierországban törzsökös Suneck (Sanneck) családnak ezen a néven második tagja. 1380-ban Zagoria megye főispánja, később (a XV. század kezdetén) Szlavonia bánja. Életpályája eléggé ismeretes. Borbála nevű leánya Zsigmond királynak volt a felesége. 1434-ben halt meg. Fia folytatta a családot.

5. *Katzenellenbogen grófjai.* Ebből a családból, 1396-ban, a következő tagok éltek: VI. Eberhard 1385—1403; VI. Diether (Detre) 1357—1402; ennek fivére, Gellért speieri püspök † 1403.

6. *von Retz Péter*, osztrák ember. Itt az alsóausztriai Retz helységről van szó. Köhler azt hiszi, hogy csak a táborban visszamaradt hadiszolgákhoz tartozott, de a következő okirati

¹ Hogy mit jelent ez a név, mindeddig nem tudom. „Pipan“ a franciában annyi, mint a német „Stutzer“ = „divatmajom“.

adat — ha öreá vonatkozik — nem támogatja véleményét. V. Albert osztrák herceg (a későbbi magyar király) arról értesíti, 1422 május 22-én, Sopron városát, hogy az említett napon Zsigmond király leányát feleségül vette s hogy a menyegző alkalmával Peter von Recz, Kraygi Lipót úr házi tisztje, számos szolgálatot tett neki, miért is őt ennek a levélnek átadásával bizza meg s egyúttal a város jóindulatába ajánlja.²

7. *Schiltberger János*. Bajor ember. Münchenben született 1380 körül. 1394 és 1427 között beutazta Magyarországot, Bulgáriát, Oláhországot, Erdélyt, Moldvaországot, Görögországot és több más keleti vidéket is. A nikápolyi csatában az alább következő Reichardinger Lénárdnak csatlósa volt.³

8. *Graf János*, a bajor nemes karok és rendek tagja.

9. *von Bodem János*, bajor nemes.

10. *Synicher István*, bajor nemes. Úgy látszik, hogy Schiltberger ezt a nevet elferdítette.

11. Egy „*kis Steiner*“, bajor nemes.

12. *Kugler Ulrik*, bajor nemes.

13. *Benzenauer Werner*, bajor nemes.

14. *Reichardinger Lénárd*, bajor nemes, akiről még lesz szó.

15. *von Stromer Erhard*, nürnbergi nemes, Stromer Ullmann krónikás fivérének az unokája.⁴

16. *Prünster Jakab*, előkelő nürnbergi család sarja, aki 1395-ben Stromer Ullmann krónikás leányát, Agnest vette feleségül. 1402-ben még élt. Prünst nevű falut ma is találunk a Mittel-Franken nevű bajor kormánykerület schwabachi járásában és így nem kétséges, hogy a Prünster-család onnan ered. Később Prünsterer néven fordul elő, de már a XVI. században kihalt.

17. *von Hessberg Dárius*. Régi frankoniai nemescsalád-

² *Hazai Okmtr.*: V. k. 219. l.

³ Utleírása 1473 körül jelent meg Ulmban. Újabban 1813-ban és 1859-ben adták ki. A csata leírása, mint *közvetlen szemtanú műve*, a főforrások egyike. Nagy kár, hogy kevés benne a részlet és hogy a legfontosabb mozzanatokat néhány rövid szóval intézi el. E mellett a földrajzi neveket a fel nem ismerhetőségig eltorzítja s néhány személynevet is megcsonkít.

⁴ A Stromer-család őse Reichenbachi Gellért, ki a XIII. század elején élt. Ennek Konrád nevű fia Nürnbergben telepedett le, hol egy Waldstromer nevű leányt vett feleségül s ennek rövidített vezetéknevét — Stromert — magáévá tette. Egyik dédunokája Ullmann, aki 1329 januárius 6-án született és 1407 április 3-án halt meg. megírta Nürnberg krónikáját 1349-től 1407-ig. A csatában elesett Erhard a most említett Ullmann fivérének volt az unokája. A család *reichenbachi báró Stromer* néven most is él Bajorországban.

ból való. Hessberg nevű helységet ma már csak Szász-Meiningenben ismerünk; Dárius azonban nürnbergi patricius volt.⁵

18. *Drüchsess Péter*, nürnbergi lakos. Minden valószínűség a mellett szól, hogy a fölötte nagy számban ismeretes *Truchsess* nevű családok egyikének volt az ivadéka.

19. *von Zorn-Schultheiss Berthold* lovag, Strassburg legkiterjedtebb családjának tagja, aki különböző okiratokban 1363-ban és 1393-ban is előfordul. Utódjaitól származott a Zorn-Eckerich nevű ág.

20. *von Zorn-Eckerich Henrik* lovag. Előbbinek a fia.

21. *von Zorn-Bulach Adám* lovag. A Zorn-család egy másik ágából való.

22. *von Mülnheim Lutold János* lovag, Strassburg egyik legelőkelőbb családjának tagja. Okmányokban 1393-ban és 1400-ban is kimutatható. Szerencsés hazajövetelét csakis annak köszönhette, hogy még a csata előtt megbetegedett.

23. *von Mülnheim János Ulrik* lovag, az előbbeninek rokona. A csatából szerencsésen megmenekült.

24. *von Mülnheim Reinhard* lovag. Ugyanennek a családnak sarja, de minthogy itt egy Surer-Mülnheim Reimbald is szerepel, azt hiszem, hogy ez Reinharddal azonos.

25. *von Mülnheim Hugo (Hugeln)*. Szintén a strassburgi család sarja.

26. *von Heiligenstein Frigyes (Fritscho)* lovag, strassburgi patricius.

27. *von Endingen Walter*, strassburgi apród (Edelknecht). Ősrégi breisgau-i család sarja.

28. *von Süsse strassburgi apród*. A fenti Zorn nemzetségből kiágazott család ivadéka.

29. *Süsse Henrik* strassburgi polgár.

30. *von Rechberg* strassburgi apród.

d) Lengyelek.⁶

1. *Sasin visegrádi várnagy*. Itt arról a Wyssegródról van szó, mely a Visztula jobb partján Mazóviában levő visegrádi várnagyság és kapitányság főhelye volt. Erről a Sasinról

⁵ A család néha Hessburg néven is szerepelt. Tagjai a meissen-i és thüringiai örgrókok hűbérései közé tartoztak. 1395-ben János és Frigyes éltek ezen a vidéken. A család a XIX. században Kelet-Poroszországban is letelepedett. Dárius valószínűleg a család egyik nürnbergi ágából származott.

⁶ A lengyelek részvételéről csak *Długoss János* lengyel történetíró (szül. 1415, † 1480) szól; nem egykorú ugyan, de nincs is nagyon távol az eseményektől. A csatáról nagyon részrehajló leírást ad, mert nem volt barátja Zsigmondnak. A résztvevő lengyelekről csak hézagosan ír. Az ezekre vonatkozó személyi adatokat dr. Polaczek Ilona lemergi úrnőnek köszönöm.

mondja Dlugoss, hogy 1379-től 1394-ig a mazoviai herceg udvari marsallja volt. 1394 körül visegrádi várnagy lett.

2. *Roland*. Előbbinek a fia, kit Dlugoss „optimus“-nak nevez.

3. *Kalsky Tamás* (Thomas de Kal). A „Rózsa“ nemzetségszövetség tagja, melynek címerében vörös mezőn fehér rózsa volt. Erről azt mondja, hogy Czarny (Fekete) Zavis és János fivéreivel, Grabon örököseivel, a Sulime-nemzetség tagjaival és másokkal együtt, 1410-ben Zsigmond király udvarában tartózkodott. Akkor, amidőn Ulászló lengyel király a porosz keresztet ellen vonult és közte és Zsigmond között viszálykodások törtek ki, hazájukba tértek vissza, hogy a poroszok ellen harcoljanak. Kalsky Tamás akkor a grüneldei ütközetben kitüntette magát. 1437-től 1438-ig Wislica várnagya volt.

4. *Swantoslav*, kit *Sczenya*-nak is hívtak. Siradiából származott; a Lyada-nemzetség sarja. Sorsáról majd alább lesz szó.

Ezeket kívül Dlugoss még az Ostoya-nemzetségbeli Stiborius de Stiborsicze nevű lengyelt is említi,⁸ aki pedig nem más, mint az eléggé ismert Stibor vajda. Ez már sokkal korábban elhagyta szülőföldjét, Magyarországon birtokot és országos hivatalt szerzett, tehát már nem is lengyel, hanem magyar főúrnak tekintendő. Dlugosznak ebből a kritika nélküli előadásából azt lehet következtetni, hogy a nála említett lengyel urak nem is mint a lengyel király segítőcsapatainak vezérei, hanem inkább Stibor meghívására, saját szakállukra, vonultak hadba.

III. Szövetségek.

Természetes, hogy a magyar király, midőn a törökkel való végleges leszámolás idejét elérkezettnek látta, még jókor megtett mindent, hogy a fölösszámú ellenség ellen amennyire lehet, erős és megbízható segítséget szerezzen. Sajnos, hogy ezekről a lépéseiről csak nagyon gyér részleteink vannak.

⁷ Siradia a XIII. század végén és a XIV. század kezdetén külön hercegség. Azután a köztársaság végéig Nagy-Lengyelország egyik palatinátusa volt; mai neve Sieradz.

⁸ Dlugoss itt minden bizonnyal az erdélyi vajdáról szól, ami a következőkből tűnik ki: Szerinte tudniillik az Ostoya-nemzetség címere: vörös mezőben hátukkal egymásnak forduló két kék fogyó hold, melyeket egymástól kék kereszt választ el. Az egykorú német Reichenthal Ulrik krónikájában található címerek között van a következő: Négyelt pajzs; az 1. és 4. ezüst mezejében, szarvával felfelé forduló arany holdsarlóból farkasfej nő ki. A 2. és 3. vörös mezejében két kifelé forduló arany holdsarló között felül arany kereszt. Felirata a következő: „Stiebor graf zu Stieborn von Plontag und Wayden in sybenbürgen.“

Nyilvánvaló, hogy az akkori rossz közlekedési viszonyok következtében, egyetlen követséggel nem lehetett majdnem valamennyi európai udvart végigjáratni s így biztosra vehetjük, hogy többet menesztett, mint amennyit ő mond. Hazai forrásaink között csupán egy okirat említi, hogy Zsigmond, amidőn 1401-ben a Kanizsaiakat megjutalmazta, különösen kiemeli, hogy Kanizsai Miklós tárnokmestert (1395-ben) a francia királyhoz és több olaszországi udvarhoz felette fontos követségbe küldötte.⁹

Olaszországban a politikai viszonyok nagyon zavarosak voltak, mert az 1378 óta fennálló egyházi szakadás utóhatásai még mindig mutatkoztak. Zsigmond IX. Bonifác pápához (1389 november 9—1404 október 1) fordult, ki ennek alapján már 1394 június 3-án Bosznia, Dalmácia, Horvátország és Szlavónia népeit a törökök elleni hadjáratra hívta fel. Ámde ennek nem mutatkozott valami nagyobb sikere, mire Bonifác, külön kiküldöttje útján, a salzburgi érsekséghez tartozó valamennyi egyházmegyében, egész Ausztriában, a velencei köztársaságban, a trevisói érgrófságban és a grádói patriarchatusban keresztes háborút hirdetett. Bizonyos, hogy a pápához menesztett követséget Kanizsai Miklós vezette, mert Zsigmond fentidézett oklevelében elismeri, hogy Miklóst több olaszországi államba küldötte. 1395 december 10-én a mantauai herceg követe azt jelenti Budáról, hogy a pápánál járt követség jó eredménnyel tért vissza.

Silány volt azonban az eredmény Olaszország egyéb államaiban, így például Milanóban is. Itt a Visconti-család ivadéka, Galeazzo János, 1378 óta nagybátyjával Barnabással együttesen, majd — miután őt 1385-ben megmérgeztette — egyedül uralkodott. Galeazzo János rendkívül tehetséges, vállalkozó szellemű és felvilágosodott ember volt, de erőszakos deszpotizmusában semmiféle eszköztől vissza nem riadt, ha azt céljának elérésére alkalmasnak vélte. Már pedig nem kisebb célt tűzött ki magának, mint az egész olaszföld egyesítését saját uralma alatt. Miután Veronát, Vicenzát, egyéb kisebb területekkel együtt hatalmába kerítette, Felső-Olaszországot kezdte fenyegetni. Fővágya pedig az volt, hogy állásának és személyes értékének megfelelő címet kapjon. Ennek az volt a következménye, hogy mindenki, aki őt kalandos vágyaiban nem támogatta, ellenséget látott. Midőn 1395 május 11-én Vencel császártól elvégre megkapta a milánói hercegi címet és a német birodalmi hercegi méltóságot, hatalmának delelőjén állott.

Részben ez volt az oka, hogy a ravasz és álnok ember, ki

⁹ *Sopron vm. oklt.*: I. k. 545. l.

a Vencel és Zsigmond közötti feszült viszonyt jól ismerte, inkább Vencelhez hajlott. De hozzájárult ehhez még egy családi tényező is. Midón leányát, Valentinát, 1389-ben VI. Károly francia király öccséhez, Lajoshoz nőül adta, a nagyravágyó férfi alkalmasint annak lehetőségével is számolt, hogy a francia korona leányának fejére fog valamikor szállani. Ebben a számításban megerősítette őt az, hogy VI. Károly elmebajt kapott. Csakhogy Valentina nem tudta magát az udvarban megkedveltetni s midőn Károly 1393 júniusában még súlyosabban megbetegedett és Valentinán kívül senkit se ismert meg: azt a hírt terjesztették róla, hogy a hercegné ezt a különös jóindulatot varázsszerekkel erőszakolta ki. Kikürtölték, hogy méregkeverő, minek az volt a következése, hogy az udvarból kigolyózták és eddigi békés házasesetét is megzavarták. Ezt valahogyan rendbehozta az atyja, de VI. Károlyhoz és ennek legfőbb tanácsadóihoz írott levelei nem jártak a kívánt eredménnyel. Ez az érzékeny és könnyen haragralobbanó embert annyira felbőszítette, hogy titokban az angolokkal szerződött, amelynek értelmében még mielőtt az angol csapatok Aquitaniába és Picardiába megérkeznének, Lüttich tartományát meg fogja szállani. Ebből azonban nem volt nagy haszna, mert az angolok a franciákkal kibékültek és így Galeazzo egyelőre nem állhatott bosszút.

Az 1395. évi török veszedelem mindezt megváltoztatta. Veje, Lajos, értesítette őt mindazokról a készülődésekről, melyeket a francia király és a burgundi herceg tett. Elérkezettnek látta tehát az időt arra, hogy eddig visszafojtott bosszúvágyát szabadjára bocsássa. Különösen a burgundi uralkodócsaládon akart bosszút állani, mert ezt azzal gyanúsította, hogy a leánya elleni hajsztát nemcsak megindította, hanem élesztette is. Mint alább látjuk, Bajaziddal szövetségelt. Zsigmond tehát Olaszországból, egynehány jóakarató nyilatkozaton kívül, legfeljebb csekélyszámú és mit sem érő fegyverest kaphatott.

De hadihajókra is volt szüksége, amikért elsősorban Velencéhez kellett fordulnia. A velencei kormány, mely mindig kalmárpolitikát űzött, óvatos volt és megfontolt. Félig-meddig megígérte ugyan a kért segílyt, de azzal a fenntartással, hogy előbb a francia és angol udvar hangulatát is ki fogja puhatolni. Megbízta tehát legkiválóbb tengernagyát és államférfiát — Zeno Károlyt —, hogy ezt a puhatolást végrehajtsa.¹⁰ Követsége sikerrel járt. VI. Károly francia király, ki akkor már Genuán is uralkodott, arra kötelezte magát,

¹⁰ 1395-ben Negroponte velencei kapitánya volt, 1418-ban halt meg.

hogy egy genuai flottát bocsát Zsigmond rendelkezésére, mely majd a velenceivel együtt, a hadjáráthoz szükséges tengeri segílyt nyujtsa. Felszereltek tehát egy 44 gályából álló hajórajt, melynek főparancsnokává a velencei Mocenigo Tamást nevezték ki,¹¹ azzal a parancsal, hogy a Boszporuszon áthalolva érje el a Duna torkolatát és innen támogassa a szárazföldi hadsereg mozdulatait.

Spanyolország és Portugália viszonyai egyáltalában nem kedveztek a vállalatnak. Portugália és Castilia között nem régen még dühöngött a háború, mely csak az 1397. év májusában kötött békével végződött. A két uralkodónak attól kellett félnie, hogy ha hadseregük egy részét Zsigmondnak engedik át, ellenfelük támadó kedvét növesztik meg vele. Spanyolország egyéb részei pedig a mórokkal voltak szakadatlanul hadilábon.

Angolország már hosszabb idő óta háborúskodott Franciaországgal. A béketárgyalások megkezdődtek ugyan már 1392-ben, minthogy azonban mindenik fél többet követelt, mint amennyit a másik adni akart, a tárgyalások mindaddig húzódtak, míg csak II. Richard angol király 1395-ben nőül nem vette a francia király leányát, s egyúttal végleges békét nem kért. A fegyverszünetet 1426 szeptember 29-ig hosszabbították meg. Spanyolorzággal is támadt Angliának baja s így az angol segítség javarészben csak önkéntes fegyveresekből állott, kizről csupán annyit tudunk, hogy ezer lovuk volt és hogy János lancasteri hercegnek egyik fia vezette őket.¹²

Görögországtól, hol 1391 óta II. Manuel († 1425) uralkodott, mit se lehetett várni. A török vészfelhők annyira összehortnyosultak Bizanc fölött, hogy a már haldokló ország se pénzzel, se fegyverrel nem tudott kifelé működni. Így tehát Zsigmondnak a görög császárral 1395-ben kötött szerződése csak elméleti maradt.

Oláhországban akkoriban Radul János természetes fia, Mircea János vajda uralkodott († 1418 körül), kinek élete felette mozgalmas korszakba esett. De ő, ki rendkívüli ravaszságával a külső politika fondorlataiban különösen jártasnak mutatkozott, nagyszerűen értett hozzá, hogy személyének és országának jelentőségét az irányadó tényezők előtt érvényesítse s így joggal nevezheti őt nemzete „Nagy“-nak. Zsigmond felkérte őt, hogy a küszöbön álló török hadjárat alatt

¹¹ 1402-ben Negroponte velencei kapitánya.

¹² János lancasteri herceg. III. Eduard angol király fia, 1399-ben halt meg. Három fia volt, kiknek egyike: János, Baufort és Somersset grófja, 1410-ben halt meg. Minthogy ez már 1390-ben részt vett a franciák tuniszi hadjáratában, bizonyosnak látszik, hogy ő volt az, aki 1396-ban az angol segítőcsapatot vezette.

megbízható legyen. Az eddigiekből jól tudta, hogy ez az álnok ember gyakrabban cserélte politikai meggyőződését mint az ingét. Kinevezte őt fogarasi herceggé és szörényi bánná, minek viszonzásául Mircea, 1395 november 7-én Brassóban kelt okiratában, arra kötelezte magát, hogy a királyt és hadseregét a törökök ellen saját személyével és saját harcosaival segíti. A vajdaság egész területén szabad átvonulást enged, városok megszállásában és védelmében segítőkezet nyújt, eleséget szállít és a királyi sereg betegeinek és sebesülteinek ellátásáról szintén gondoskodik.¹³ Ámde még ugyanabban az évben — mint már hallottuk is — megmutatta, hogy mennyire nem lehetett hinni a szavának. A csatában való szerepléséről még majd lesz szó.

Csehországról a legtöbb tudósítás azt írja, hogy erős csapattal vett részt a hadjáratban. Heuter még azt is mondja, hogy a cseh alkirály vezette volna az egyik csatarendet. Hogy a csehek egyáltalában résztvettek ebben a háborúban, azon ne csodálkozzunk, mert Vencel cseh király Zsigmondnak volt a fivére; de azt, hogy a cseh csapat vezére „alkirály“ lett volna, nem fogadhatjuk el, mert ilyen országnagyot Csehországban nem ismertek. Ez a szó alkalmasint a prágai fővárnagyra (Oberstburggraf) vonatkozik, ki mellett a főkamrás, az országbíró és az udvari hűbérmeester (Hoflehnrichter) voltak a legfőbb országnagyok.¹⁴

Lengyelország se maradt hátra, bár a viszonyok nem nagyon voltak kedvezőek. Tudjuk, hogy Mária királynő halála után, nővére Hedvig és és férje Ulászló lengyel király, a magyar trónt követelték Zsigmonddal szemben és hogy Kanizsai János a Magyarországra betörni akaró lengyel csapatok ellen, Kassa felé vonult.¹⁵ Feltehető, hogy a két uralkodó között támadt feszültség még 1396-ban is lappangott. Dlugoss említ ugyan egynehány lengyel főurat és beszél lengyel résztvevőkről is, de mint már említettem, sokkal valószínűbb, hogy a lengyeleket nem annyira a lengyel király, mint inkább a már régebben Magyarországra telepedett Stiborici Stibor hívta fel csatlakozásra.

Németországból, a már nevezetteken kívül sokan jöttek, de ezeknek nevét és hovatartozását nem tudjuk egyenkint felsorolni. Strassburgból (Königshofeni Twinger szerint) tizenötön vonultak ki. Nürnbergből csak keveset ismerünk névsze-

¹³ *Urkundenbuch*: III. k. 135—136. l.

¹⁴ 1396-ban a következők voltak: Rosenbergi Henrik (1390. † 1412) fővárnagy; Landsteini Vilmos főkamrás; dubai Berka Hynek országbíró; Riesenbergi Břenek főhűbérmeester.

¹⁵ *Sopron vm. oklt.*: I. k. 545. l.

rint; de Stromer Ulmann azt mondja róluk, hogy 32 lóval mentek. A bajorokról már volt szó s hogy a svábok is szép számban vettek részt, tanúsítja az, hogy a csatában az elsők között iparkodtak a harcot megkezdeni.

Franciaországban bámulatos sikere volt Zsigmondnak. Már szólottam róla, hogy Kanizsai Miklós tárnokmestert küldötte oda. Természetes, hogy volt valamelyes kísérete is, csak hogy erről egyetlen forrás se ad pontos felvilágosítást. Froissart előadása szerint a magyar király 1395-ben egy püspökből és két lovagból álló küldöttséget menesztett a francia udvarhoz.

A követség előadta, hogy a török szultán azt izente Zsigmondnak, hogy őt Magyarország belsejében fogja megtámadni. Előbb nem nyugszik, míg Rómába nem jön és lova a Szent Péter-templom előtt nem eszi meg a zabját. Rómába teszi át császári székhelyét; oda hozatja a konstantinápolyi császárt is, a görög birodalom minden báróival együtt. Ennek a beszédnek nagy hatása volt. Károly király megparancsolta, hogy Zsigmond levelét az egész országban, mindazoknak akiket illetett, kihirdessék. A hatás a maga nemében páratlan volt egész Burgundiában.

II. Fülöpnek, a Capetingek sarjának és akkor burgundi fejedelemnek (†1404) Flandriai Margittal kötött házasságából, többek között, János nevű fiú is született 1371 május 29-én, kinek nevéhez a nikápolyi csata elszakíthatatlanul fűződik. Gyermekkorát hazájában töltötte, hol azonban csak egyoldalú nevelésben részesült, minthogy az akkori francia nemesek és főurak, a szüntelen háborúskodás hatása alatt, gyermekeiket pusztán katonai elvek szerint nevelték. János, akiben nagy testi erő hasonló szellemi erővel párosult, már 12 éves korában résztvett a gelderniek elleni hadműveletekben. Nem csoda, hogy a korai gyakorlás szenvedélyes katonává tette őt. Csak hadakozásról és csatákról álmodozott és semmi kedvét se találta az udvari életben. Hiányzott is belőle az udvari modor símasága, de annál inkább kifejlődött benne az éleslátás, a bátorság és a tetterő, ami azonban sokszor akaratosságban és erőszakoskodásban nyilvánult meg, kellemetlen órákat szerezve atyjának. Kiváló bátorsága a „Jean sans peur“ nevet szerezte meg neki. Fülöp, hogy fia erőszakoskodásait némiképen gátolhassa, 1385-ben összeházasította a még csak 14 éves fiút Albert bajor herceg Margit nevű leányával, aki 1363-ban született. János, most már „Nevers hercege“, anyjával és feleségével együtt, több mint egy évig Burgundiában tartózkodott. Majd Párizsba tette át lakóhelyét, hol atyja — akkor Franciaország kormányzója — az állami ügyek ismeretébe avatta be őt.

Mikor a magyar követség 1395-ben Párizsba érkezett, a 24 éves János, sok francia és burgundi főúrral együtt, szintén ott tartózkodott. Az utóbbiak pendítették meg azt az eszmét, hogy János legyen a hadbavonuló egyesült segítőcsereg vezére. Különösen ajánlotta ezt a két Tremouille fivér és Vergy Jakab, akik Fülöp herceg beleegyezését is kieszközölték. Most már, biztosítva lévén a francia segítség, a magyar követek is elbúcsúztak az udvartól és kilenc napi párizsi tartózkodásuk után, hazájukba tértek vissza.

Burgundi Fülöpnek azonban, még mielőtt a dolgot szentesítette volna, szüksége volt olyan megbízható emberre, kire fia sorsát nyugodtan bízhatta. Meg is találta. Az akkori francia főnemesek legkiválóbbja, az éppen olyan derék hadvezér mint kipróbált államférfi, de Coucy Enguerrand, éppen akkor tért vissza Genuából Párizsba, mikor a magyaroknak nyújtandó segély ügye napirenden volt. Őt kérte meg Fülöp, hogy kísérje el fiát a háborúba, legyen segítője és tanácsadója is. Coucy eleinte kitérően válaszolt. Nagyon hízelgőnek találta ugyan ezt a megbízatást, de úgy gondolta, hogy erre mégis csak a fiatal herceg rokonai, d'Artois Fülöp és Bourbon Jakab volnának hivatva. Fülöp és felesége erre azt válaszolták, hogy Coucy még is csak főbbet látott és tapasztalt amazoknál, vállalja el tehát a dolgot az ő kedvükért. Ez hatott; Coucy elfogadta a megbízást, kikötötte azonban azt, hogy a két Trémouille fivér és Viennei János tengernagy szintén az ő zászlója alatt vegyenek részt a háborúban.

Most már nekifogott Fülöp a vállalat megszervezésének is. A lelkesedés leírhatatlan volt. Mintha csak d'Amiens Péter szelleme támadott volna újra fel, hogy az első keresztes hadjáratot ismét kihirdesse. Olyan harci láz fogta el az egész nemességet, hogy senki se akart otthon maradni; Magyarország lett egyszerre az a szent föld, amelyet a hitetlenek hatalma alól fel kell menteni. Természetes, hogy valamennyi jelentkezőt nem is lehetett elfogadni. A gazdag urak közül akadtak olyanok is, kik saját költségükön kisebb-nagyobb csapatot szereltek fel. Boucicaut marsall pl. hetven lovag felszerelését vállalta magára.

A burgundi herceg, 1395 március 28. kelt rendeletében összeállította azoknak névsorát, kik Jánost elkísérték. Adott neki külön testőrséget is, mely tíz névszerint felsorolt és húsz meg nem nevezett íjászból állott. Rendelt melléje öt rendes és tizenöt rendkívüli tagból álló haditanácsot is. Rendes tagok voltak: de Bar Fülöp, de Vienne János tengernagy, de la Trémouille Guido, de la Trémouille Vilmos és de Chaseron Oudart. Rendkívüliek: Bourbon Jakab, de Bar Henrik, de Coucy Enguerrand, d'Artois Fülöp connétable, Boucicaut

marsall, de Montbéliard Henrik, de Vienne Vilmos, de Chalons Henrik, Chastelbelin ura, Longvy ura, de Mello Vilmos, de Charny Gottfried, de Blaisy János és de Naillac Helion, de Trye János. Zászlóvivők lettek: de Mussy Fülöp, Courtjambles Jakab, de Blaisy János, Buxuel ura, Gruithuyzen grófja, Nenton ura és de Lugny Huguelin.

Természetes, hogy nagyon sok pénzre is volt szüksége. Fülöp herceg volt akkoriban Európa leggazdagabb uralkodója, de nagyon csalódnánk ha azt hinnők, hogy a vállalat költségeit a saját zsebéből fedezte. Azon a címen, hogy fiát a háborúban lovaggá fogják avatni, valamennyi tartományára hadiadót vetett ki, mely az egyik tudósító szerint következőképen oszlott meg: Flandriára esett 65.000 nobles;¹⁶ a burgundi grófságra 14.230 frank; a burgundi hercegségre 40.000 frank; Artois, Nevers és Réthel grófságokra egyenkint 10.000 livres; Antwerpenre és Mechelnre egyenkint 4000 nobles; a flandriai papságra 5265 nobles.¹⁷

Az 1396 március 28-án kelt rendelet a következőket is tartalmazta:

1. Mindazok, kik Nevers-i Jánossal akarnak hadba vonulni, legkésőbb április 20-án Burgundia fővárosában, Dijonban, kötelesek összegyűlni.

2. Mindenki négyhavi zsoldot kap, mégpedig a lovag havi 40, a fegyvernök (écuyer) havi 20, az íjász havi 12 forintot.

3. Minden nemesember, aki rendetlenkedik, elveszti lovát és páncélját.

4. A szolga, ki törét használja, elveszti kezét, ha lop: a fülét.

A francia-burgundi sereg nagyságát nem lehet pontosan meghatározni. Heuter mondja, hogy az önkéntesek és a zsoldosok összesége következőképen alakult: 8000 lovas és 4000 válogatott gyalogos, kik között több mint 3000 nemes volt. Más tudósítók szerint 1000 lovagon és fegyvernökön kívül, annyi zsoldos volt, hogy az egész sereg körülbelül 10.000 főre rúgott, ebből azonban harcos csak körülbelül 6000 volt.

Mielőtt a sereget mozgósították volna, szálláscsináló kü-

¹⁶ Nobel angol aranyérem volt, melyet 1343-tól 1550-ig vertek. A dukát helyett használták és a különböző királyok nevével jelölték meg. Egy noble annyit ért, mint 18 frank.

¹⁷ Heuter szerint a kisebb rangú és kisebb vagyonú burgundi köznemesek részéről 125.000 lys folyt be. Azoktól, akiknek nem volt kedvük hozzá, hogy a hosszadalmas és messze földön vívandó harcokban részt vegyenek, 60.000 lys folyt be. Flandria pedig 200.000 lyst fizetett azért, hogy egyházi jogait szabadon élvezhesse. (Lys annyi, mint Aureum lilium = Goldlilie = aranyliliom, régi francia aranypénz.)

lönítményt indítottak Magyarországra. Ennek tagjai voltak: Breteau Simon udvarmester, Breteau Vilmos pékmester, de Ternant János pohárnokmester, de la Crésnonère, Paillart Copin konyhamester, egy mészáros és egy baromfi kezelő. Ebből az összetételből láthatjuk, hogy csak a burgundi trónörökös háztartásáról gondoskodtak.

Hollandia és Hennegau is adott bizonyára néhány harcost, de ezt csak a dijoni jegyzék névsorából gyanítjuk, mert arra, hogy a két ország uralkodói hivatalosan csatlakoztak volna a vállalathoz, nincs adatunk. Pedig kétségtelen, hogy Burgundi Fülöp ezzel is megpróbálkozott. I. Albert bajor herceg († 1404-ben) 1388 óta Hollandia uralkodó grófja volt, ennek Margit nevű leánya, mint már tudjuk, 1385-ben Nevers-i János felesége lett. Továbbá Albert fia, Vilmos, Ostervant grófja († 1417), 1385-ben János nővérét, Margitot vette feleségül. Amidőn a francia készülődésekről szóló hír Hennegauban is elterjedt, ott is sokan akadtak, akik a franciákhoz szerttek volna csatlakozni. Azt mondták, hogy a fiatal ostervanti gróf, sógorához csatlakozva, vele együtt dicsőséget szerezhethet. Az ostervanti gróf éppen a franciaországi Quesnoyban tartózkodott, amikor ezt néhány alattvalójától hallotta. Szívesen csatlakozott volna sógorához, de atyjának beleegyezése nélkül nem merete megtenni. Felkereste tehát Albertet Hágában és előadta kérését. Albertnek nem tetszett ez a dolog. Kinyilvánította fia előtt, hogy olyan emberek és olyan országok ellen akar fegyvert fogni, akik semmit sem vétkeztek ellene. Burgundi János és a többi francia rokon csak tegye azt, ami nekik tetszik, Vilmos pedig teljesítse inkább saját kötelességét és hódítsa vissza azt az örökséget, melyet a fennhéjázó és erőszakoskodó frízek magukhoz ragadtak. Ebben szívesen támogatja őt. Vilmos belátta a mondtak helyes voltát, elejtette a sógorához való csatlakozás tervét s a frízek elleni hadjáratra szánta el magát.

IV. A hadjárat.

A nikápolyi csata nem alkot magábanvéve önálló egységet, hanem inkább utolsó szeme az 1395-ben kezdődött s azóta kisebb-nagyobb hevességgel többször megújult hadműveletek láncolatának. Szükséges tehát, hogy az egyes láncszemeket különös figyelemmel elemezzük:

1396. évi itinerarium: Januárus 18: Nagyszombat; januárus 28: Holics (Újvár); februárus 8. és 9: Holics; februárus 25: Prága;¹⁸ március 1. és 19: Prága; április 2. és 11:

¹⁸ Nem való az az állítás, hogy Zsigmond februárus 13-án, 17-én, 23-án és 25-én Visegrádon lett volna. (*Zichy-oklt.*: V. k. 6. l.:

Prága; május 1: Visegrád; május 14: Marót; május 16., 19., 21. és 22.: Pozsony; május 27: Visegrád; június 4., 7. és 14: Buda; július 1. és 7: Nagyvárad; augusztus 13: *Orsova vára* alatt; augusztus 18: *Novigrad melletti tábor*; szeptember 15., 26., 27. és 28: *Nikápoly*.

Már előbb utaltam arra, hogy a magyar-török súrlódások 1395 végén még tartottak. Azt, hogy némi félbeszakítással 1396-ba is átnyúltak, többek között a következő okirati adatok is bizonyítják:

1. Az országbíró már 1395 november 4-én tanúsítja, hogy a *Buzád-Hahót nembeli Alsólvndvai István fia László* és *János fia István* zalavármegyei birtokosok, a király szolgálatában messzeföldön vannak, miért is Zicsi Jakab fia Elek és Zicsi Páska fia István elleni peres ügyüket 1396 januárius 13-ra halasztja. Ezen a napon se jelentek meg, mert az országbíró 1396 februárius 9-én kinyilatkoztatja, hogy a két felperes még mindig el van a király szolgálatában foglalva. Ennélfogva a Zicsiek elleni ügyük tárgyalását újból elhalasztja, 1396 november 15-ére.¹⁹

2. A király 1396 augusztus 13-án elmondja, hogy *ugyanazon év július 13-a táján* egy törökökből, tatárokból és rácokból álló sereg az országba tört és a temesi vidéken garázdálkodott. Többek között *Új-Bécs* (a mai Újpécs Torontál vármegyében) királyi várost is elhamvasztotta. Erre Csáki Miklós, a vármegye főispánja, fivérével Dénessel együtt megtámadta az ellenséget *Füzes-Oroszi* és *Maráz* között, részben megsemmisítette, részben szétkergette és győzelme jeléül elküldötte a királynak az ellenségtől zsákmányolt zászlókat.²⁰

3. A már említett Sárói (= Lévai) Péter fia László, Temes és Liptó vármegye főispánja, június 24-én „praesentis exercitus regiae majestatis capitaneus generalis“ (a most működő királyi hadsereg főkapitánya), a *Krassó-folyó melletti hadiszállásában* okiratot állít ki.²¹ Minthogy nem tehető fel, hogy ő egyúttal a törökök ellen indított szövetséges hadsereg főparancsnoka is lett volna: valószínű, hogy hadjárata csupán a Temes—Krassó vidékén lejátszódott török betöréssel függött össze.

Zsigmond király április második felében tért vissza Prágából Magyarországra, hol a szövetségesek fogadására és a magyar hadsereg mozgósítására már serényen folytak az intézkedések.

Hédervári-oklt.: 110. l.; *Magyar-Zsidó-oklt.*: 107. l.) Ez csak kanceláriai keltezés lehet.

¹⁹ *Zichy-oklt.*: VI. k. 32—33. l.

²⁰ *Temes vm. oklt.*: 264. és 265. l.

²¹ *Tört. Tár.* 1896. évf. 512. l.

Hallottuk már, hogy az egyesült francia-burgundi haderőnek április 20-án kellett Dijonban gyülekeznie. Nevers-i János már április 13-án odaérkezett, hogy családjától elbúcsúzzék és a sereg élén útnak indulhasson. A sereg egy nagyobb és egy kisebb oszlopból állott. A kisebbik, Coucy és veje Bari Henrik vezetése alatt Lombardia felé vette az útját, ami az egyik forrás szerint a francia király kívánságára történt, mégpedig azért, hogy a milánói herceget arra bírja, hogy Genuának francia fennhatóság alá hajtása elé akadályt ne gördítsen.

A nagyobbik oszlop május első felében érkezett Bajorországba. Nevers-i János május 11-én Löffenbergből írja Regensburg város tanácsának, hogy kellő számú szállítóhajót tartson készen.²²

Nemsokára Regensburgba érkezett János herceg is, s itt egyesült a német hadak legnagyobb részével. Innen bajor területen vonultak át, hol II. Albert bajor herceg a vele sógor-sági viszonyban állott Jánost ünnepélyesen kísérte Straubingba.²³ Útközben Ruppert pfalzgróf és Hohenzollern János nürnbergi várnagy is csatlakozott hozzá. Május 24-én Bécsbe érkezett János, hová őt sógora, IV. Lipót osztrák herceg kísérte el.²⁴ Bécsben hosszabb ideig tartózkodott, mert az út folytatására szükséges eleségről kellett gondoskodnia. E végből lisztel, zabbal és borral terhelt 70 hajót indítottak a Dunán lefelé. Hogy mikor érkeztek meg Budára, azt nem lehet pontosan megállapítani; csak azt tudjuk, hogy egy Ruppes-i Valter nevű lovag, június közepe táján, mint szállásmester gondoskodott a beszállásolásról.²⁵ Ugyanakkor megérkezett Nail-

²² *Froissart* úgy adja elő a dolgot, hogy János herceg serege május 20-án Lotharingiába érkezett, honnan Baron, Montbeliardon és a burgundi grófságon keresztül Elzászba vonult. Innen, a Rajnafolyón több helyen átkelve, a pfirti (= Ferrette) grófságon át Ausztriába érkezett. *Heuter* szerint az első francia hadosztályt d'Artois Fülöp connétable, a gyalogosokból álló másodikat maga János herceg, a harmadikat pedig Viennei János tengernagy vezette. Burgundiából, Montbeliardon át, egyenesen a Rajnáig vonultak, innen pedig Baden területén át Svárországba és Bajorországba jutottak.

²³ *Köhler* itt többszörösen téved. II. Albertnek egyáltalában nem volt felesége, tehát nem lehetett Jánosnak sógora. Azt állítja továbbá, hogy Albert felesége, Margit, a burgundi trónörökös nővére lett volna. János Margit nevű nővére 1385-ben a bajor I. Albert fiához, Vilmoshoz ment feleségül. Ennek nővére, Margit pedig ugyanazon évben, Jánosnak lett a felesége.

²⁴ Itt is hamis *Köhler* állítása, hogy Nevers grófja Lipótnak egyik nővérét vette volna feleségül. Való csak az, hogy IV. Lipót (szül. 1371, † 1411) neje, Katalin, a burgundi trónörökös nővére volt.

²⁵ Az osztrák krónikák (*Pertz: Skriptores. IX. k. 514. l. és Pez: Skriptores rerum Austriacarum. I. k. 1064. l.*) úgy adják a dolgot

lac Filibert Johannita-nagymester is. Zsigmond nagy örömét lelte a körülötte gyülekező hadseregben. „Mitől félünk mi — mondá — embertől? Ha az egek összessége hullana is ránk, akkor se árthatna nekünk, mert lándzsáinkkal felfognók“.

A hitelt érdemlő egykorú zárai de Paulo Pál elmondja, hogy 1396 július 20-án, esti szürkületkor a jádrai (zárai) kikötőből egy gálya indult el, hogy a királynak keleten rendelkezésére álljon. Rajta voltak a következők: de Georgis Fülöp tengernagy, de Sorba Raphael, mint a királyhoz menesztett jádrai követ és János úr, az említett gálya patrónusa (vezetője vagy tulajdonosa).

Froissart arról, ami a Budára érkezés után történt, így nyilatkozik: májusban úgy remélték, hogy Bajazidról valami hírt hallanak. Midőn ez nem vált valóra, a magyar király egy-néhány magyart küldött valamennyi dunamenti területre, hogy a helyzetet kipuhatolják. Ezek egész májusban várták a törökök érkezését, de annak semmi jele se mutatkozott. Zsigmond erre egynéhány fegyverben jártas és a vidéket jól ismerő magyar lovast küldött újra a Dunán túli vidékre, hogy a szultánról hírt hozzanak. De ezek azt tapasztalták, hogy sehol se tud nekik senki felvilágosítást adni; pedig a törökök akkor már alexandriai, damaskusi és antiochiai útjukból visszatérve, a „bras Saint-George“-on túl voltak.²⁶

Midőn ezek a kiküldöttek semmitmondó híreikkel visszatértek, Zsigmond a magyarokból, franciákból és egynéhány más idegenből álló haditanácsban megvitatta a további tennivalókat. Coucy Enguerrandnak az volt a véleménye, hogy a további tétlenségnek és várakozásnak helye nincs. A szultán még tavaly megígérte, hogy tavaszkor a magyar királlyal megütközik. Úgy látszik azonban, hogy csak szájhósködött és hazudott. Ezért ugyan nem volt érdemes idegen földről, ilyen nagy sereggel idefáradni. Ők harcolni jöttek ide; felkeresik tehát a henegeő ellenséget, hogy annál nagyobb dicsőséget arassanak. A gyujtó beszédnek meg volt a kellő hatása: a németek és a csehok helyeselték és amidőn a többiek is hozzájárultak, Zsigmond király kiadta a parancsot, hogy valamennyi magyarországi vezére, csapatával együtt, *július 1-én* a gyülekező helyen legyen.

Heuter szerint Zsigmond király *július 4-én* indult volna

elő, hogy d'Artois Fülöp már pünköst táján (május 21-én), tehát egy hónappal korábban jött volna Bécsbe, mint János herceg. Mindketten kb. 4000 lovagból és legénységből álló sereget hoztak magukkal, melyet az osztrákok nagy tisztelettel és barátsággal fogadtak.

²⁶ Bras Saint-George volt valamikor a Gallipoli-, vagy Dardanella-tengerszoros francia neve.

el Budáról; nyolc nappal később, a Dunán átkelve, a Bajazid által nemrég elfoglalt Bulgária felé vette az útját. A sereg a következő sorrendben haladt: Az első rendet Magyarország főhadvezére vezette, ki alatt 20.000 lovas és 10.000 gyalogos állott. Ezekről feltételezték ugyanis, hogy a legjobban ismerik a török haremódot. A második rendben d'Artois Fülöp következett, a külföldiekből álló sereg javarészával. Az utolsó rendet — a cseh és német csapatokat — a cseh alkirály vezette. Midőn Zsigmond, János herceg és a többi fejedelmi személy kíséretében, a hatalmas sereget megszemlélte, János herceg azt mondta, hogy ezzel a fegyveres erővel nemcsak Bulgáriát foglalják vissza a töröktől, hanem Bajazidot egész Ázsiából is kikergetik.

A további menetrendet a különböző tudósítók eltérően ismertetik. Froissart és Schiltberger azt mondják, hogy Zsigmond a Vaskapun keresztül vonult, a többi források azonban azt állítják, hogy Erdélyen át hatolt volna Oláhországba. Megbízható okirati adataink minderre nincsenek, de ha a helyrajzi viszonyokat vizsgáljuk, arra az eredményre jutunk, hogy a sereg egy része a Vaskapun keresztül hatolva, a Dunán rác földre kelt át, míg a másik része, Erdélyen és Oláhországon át, Bulgária felé vonult. Froissart kiemeli, hogy a magyarok között nagyon sok lovasijász volt, kik a Dunánu, a már előre megrendelt bárkákon, hajókon és pontonokon kelték át. Azt, hogy Zsigmond hol kelt át a Dunán, pontosan nem határozhatjuk meg, de az itinerarium mégis ad errenézve legalább megközelítő adatot. Július 17-én még Nagyváradon van Zsigmond; augusztus 13-án *Orsova vára alatt*.²⁷ (sub castro Orswe), mi alatt kétségkívül a magyar Ó-Orsova értendő. Augusztus 18-án „*in descensu nostri campestri in regno nostro Bulgariae prope Newgrad*“,²⁸ vagyis „a Bolgárországunkban levő Newgrad melletti hadiszállásunkban“ időzött Zsigmond. Ez az érdekes adat eddigelé kikerülte a kutatók figyelmét. Hogy ez a Newgrad Bulgáriának melyik táján lehetett és volt-e talán még más neve is, azt Zsigmondnak 1419. évi itinerariumából tudjuk meghatározni. A király annak az évnék második felében szintén a törökök ellen vonult. Október 1-én még Nagyváradon tartózkodott; október 11-én és 13-án Nissa (*Nis*) és *Nikápoly* között; október 26-tól 28-ig Nowigradban, vagyis „*Neuhaus in der Bulgarei bei dem eisernen Thor*“²⁹; október 28-án Orsova; november 5-én „*in Pozatha in*

²⁷ *Temes vm. oklt.*: 266. l. — Egy ugyanakkor kiállított okiratban ezt olvashatjuk: *sub castro nostro Oroswe*. (U. o.)

²⁸ U. o. 268. és 270. l.

²⁹ *Aschbach*: II. k. 483. l.

descensu nostro campestri cis Danubium prope castrum Orsova“ (a Dunán innen Orsova vára közelében levő pozathai hadiszállásunkban). November 12-én és 19-én Szörény (a havasalföldi Turnu-Severin), december 3-án pedig Temesvár volt a tartózkodáshelye. Látjuk tehát, hogy a kérdéses helységnek német neve is volt, ami Newgradnak felel meg, bárha a szláv „grad“ nem „Haus“, hanem „Burg“. Ha ehhez még hozzátesszük, hogy Zsigmond 1396 október 28-án Novigrádon és Orsován tartózkodott, akkor ebből azt következtethetjük, hogy ez a két helység egymás tőszomszédságában volt. Bizonyosra vehetjük tehát, hogy Novigrád és Neuhaus nem más, mint az *O-Orsovával szemben, egy dunai szigeten, a Vaskapuszoros kijáratán lévő Új-Orsova, melyet a törökök Adakalehek, a németek Neu-Orsovának neveznek.*

Azonban abból, hogy Zsigmond 1396-ban hadiszállását Newgrad mellett ütötte fel, még nem következik az, hogy ez a helység vár volt és hogy Zsigmond ostrom alá fogta. Azt azonban biztosan tudjuk, hogy a bolgár Viddin vára ellenállott.

Bulgária akkoriban két részre volt szakadva. Az egyiknek az ifjabb Sismanidák ivadéka, III. Sisman János cár volt 1393 óta az ura. Fővárosa Tirnova, a másik részé pedig Viddin volt. Az utóbbiban Sisman fivére, Sztratimir János uralkodott mint független cár 1365 óta. Azonban I. Lajos magyar király feleségével együtt elfogatta őt s négy éven át a horvátországi Gumnik várában tartotta. 1369-ben visszakapta szabadságát, de már 1388-ban be kellett a törököknek hódolnia. Érthető, hogy Zsigmond megjelenése Viddin előtt, a török iga alóli felszabadulás reményét keltette Sztratimirban. Ennek következtében nem is fejtett ki nagyobb ellenállást. A török helyőrség kicsiny volt és amidőn a magyar sereg az ostromhoz fogott, Sztratimir megadta magát. A magyarok az egész török őrséget megölték és 300 főnyi csapatot hagyva a várban, folytatták az útjukat a Duna jobbpartján. Szegény Sztratimir azonban pórul járt. Zsigmond vereségével elvesztette a játékot; tudjuk, hogy Bajazid 1398-ban elhurcoltatta Viddinből a szerencsétlen embert, kinek ezóta nyoma veszett.

Viddin elfoglalását hazai okirataink is tanúsítják. A király 1401 februárius 17-én elmondja, hogy a többször említett három Kanizsai fivér — mindegyik a maga zászlójával — részt vett ebben a hadjáratban. Azonban Miklóst (a volt francia követet), az ország belügyeinek ellenőrzése végett. Bulgáriából haza küldötte. A két másik testvér az ő zászlóalját is átvette és a fölötte erős Bidinium (Viddin) bevételé-

nél különösen kitüntette magát.³⁰ Midőn pedig 1397-ben Cilly Hermann grófnak Varasd városát adományozza, kiemeli, hogy akkor, amidőn a magyar király Viddin császárját, Strachmeriust legyőzte, Hermann a viddini vár ostrománál szintén kitűnt.³¹

A magyar sereg Viddinből, a Duna mentén, kelet felé folytatva útját, *Orehow* nevű várhoz érkezett, mely szintén török kézen volt. Az itt lezajlott harcokról hazai okirataink nem szólnak részletesen, csak annyit mondanak, hogy ez a vár éppen olyan erős volt, mint Viddin; fegyveres erővel, dicsőségesen foglalták el, magyar megszálló csapatot tettek beléje, továbbá, hogy a Kanizsaiak és Cilly Hermann itt is kitüntették magukat.³² A külföldi források többet tudnak. Az egyik francia kútfő³³ azt mondja, hogy a várat több toronnyal erősített kettős körfal fogta körül. Őrsége vitézül védekezett és az ostromló franciákat gyakori kirohanásokkal zaklatta. Csak akkor fordult jobbra minden, amidőn Zsigmond segítőcsapatot küldött és a várban az eleség hiánya érezhetővé kezdett válni. A várórség tárgyalást akart kezdeni, de az ostromlók ezt nem fogadták el. Megrohanták, bevették és romhalmazzá tették a várost, a lakosokkal pedig kegyetlenül bántak el. Körülbelül ezer jobbmódú polgárt hurcoltak magukkal, akiktől dús váltságdíjat vártak. A törököket lemészárolták és 200 főnyi őrsereget hagytak a városban.

Schiltberger mondja, hogy a király Baden (Viddin) elfoglalása után egy másik török várat támadott meg. Öt napig hiába ostromolta, és talán el se foglalhatja, ha a város keresztény lakossága a török helyőrséget ki nem űzi. Sok törököt megölték, sokat elfogtak. A városban 200 főnyi őrsereg maradt vissza.

Orehow fekvése és szerepe sok tévedésre és elferdítésre adott okot. Fejéjénél pl.³⁴ castrum *Oricho*, *Orzow*; Turóczi krónikájában: *Oriszo*; Bonfininél: *Oristum* stb. Ezeknek alapján az újabb írók (Katona, Fessler, Aschbach és mások) *Oriszo* néven, Ó- vagy Új-Orsovával azonosították. Az utóbbi Török- vagy Rác-Orsovának is nevezték. A milléniumi történelem egyáltalában meg se határozza, hanem csak azt mondja, hogy *Orechovo* a bolgár határ egyik fontos erőssége volt.

Pedig ez nem más, mint *Rachovo*, hellyel-közzel Orsava

³⁰ *Sopron vm. oklt.*: I. k. 546. l.

³¹ *Fejér*: X. 2. k. 420. l.

³² U. o. 420. és 426. l. — *Sopron vm. oklt.*: i. h.

³³ *A St. Denys-i Névtelen szerzetes*: Histoire de Charles VI.

³⁴ *Fejér*: i. m. X. 2. k. 426. és 447. l.

Rachova, Racsova néven is szereplő bolgár helység, mely Viddintől kelet-délkeleti irányban, a Duna mentén van.

Boucicaut marsall életrajzírója Rahova ostromát így írja le: A magyar király Baudins (Viddin) elfoglalása után, Raco (Rahovo) nevű város ellen indult. Mihelyt Eu grófja (d'Artois Fülöp) és Boucicaut marsall ezt megneszelték, azon iparkodtak, hogy ők legyenek az elsők Raco előtt. De Bar Fülöp, Bourbon Jakab, Coucy Enguerrand és d'Eu Vilmos még egynéhány más főúrral, egész éjjel lovagolva, reggel tájban odaérkeztek. Amint a török őrség észrevette őket, sokan kiszaladtak a várból, hogy a nagy árok feletti hidat elpusztítsák. Híd nélkül ugyanis nem lehetett a város falát megközelíteni, mert az árok nagyon mély volt.

A franciák nagyon siettek, hogy még a törökök előtt a hídhoz juthassanak. Midőn itt találkoztak, kézítusára került a sor, mert a törökök terve az volt, hogy míg egyik részük harcol, másik részük a hidat pusztítja el. Tervüket azonban Boucicaut ébersége meghiúsította. Ugyanis a híd őrzését d'Artois Fülöpre bízta, aki olyan jól oldotta meg feladatát, hogy a törökök semmiképen se tudtak célt érni. De a vár egyéb pontjain is hiába harcoltak, mert a franciák visszautták őket a városba és sokat megöltek közülök.

Ezalatt megérkezett, egész kíséretével együtt, a magyar király is és a vár azonnali ostromát rendelte el. Ennek megfelelően valamennyi emberét fel is állította. Midőn ezt Boucicaut észrevette, egynéhány emberét egy szép és nagy fákkal beültetett helyre küldötte, hogy ott két nagy létrát készítsenek. Mikor az ostromlók nagy számát látta, azt mondta embereinek, hogy mégis csak nagy szégyen volna, ha mások korábban kelnének át azon a hídon, amelyet mi őriztünk. Tegyük tehát valami olyat, aminek híre még sokáig fennmarad. Erre, minden további szó nélkül, valamennyi emberével egészen a falakig hatolt, s egyik a másik után próbált a létrákon a falra mászni. Úgy harcoltak, mint az oroszlánok és annyian terhelték a létrákat, hogy azok már majdnem összetörték. Ekkor játszódott le ezen a napon a legsúlyosabb harc. Volt is elég halott mind a két részen. A törököknek végül sikerült az egyik létrát a rádobott sok kővel eltörniök. Ekkor Chevenon Hugó, a marsall zászlótartója a másik létrára mászott és csodálatos vitézséggel mindaddig küzdött, míg csak a törökök a zászlót kezéből ki nem ragadták, őt pedig majdnem agyonnyomták. Azonban akadt valaki, aki őt a présből gyorsan kimentette.

Most érkeztek a többi franciák, a magyar király csapataival együtt, mire a hare a legnagyobb hevességgel folyt

késő éjjelig tovább. Boucicaut, bárha embereivel együtt teljesen kimerült, még akkor se hagyta abba a harcot, hanem őrizte a hidat tovább, hogy az ellenség el ne pusztíthassa. A város lakói, kik többnyire görög keresztények voltak, belátták, hogy a várat sokáig már nem tarthatják. Másnap tehát küldöttséget menesztettek a királyhoz, hogy életüket és vagyonukat megmenthessék. A király, hogy több embert fel ne áldozzon, magánál tartotta a keresztényeket és meghagyta a marsallnak, hogy gondoskodjék róluk. Erre a városban maradt többi keresztények valamennyi törököt a király kezébe szolgáltatták, ki azokat kivétel nélkül kivégeztette.

Hazai forrásaink csak Viddin és Rachovo elfoglalását említik, de bizonyosra vehetjük, hogy rajtuk kívül más várakat is be kellett venni. Kitűnik ez Turóczy krónikájából is, ki „aliis castris nonnullis expugnatis“-ról (egynehány más vár elfoglalásáról) szól, amit Bonfini is helyben hagyott. Froissart öt vagy hat elfoglalt várossal tud. Igaz ugyan, hogy előadását más források nem támogatják és hogy a nála említett helyeket a mai térképen meg nem találhatjuk. Merő képtelenség azonban azt feltételezni, hogy előadása csupán légből kapott, miért is teljesség kedvéért meg kell előadásának magvával ismerkednünk:

Miután a keresztény sereg a Dunán átkelt és maga előtt látta a török határt, mindjárt szeretett volna valami hőstettet véghezvinni. A haditanács a *la Cométe* nevű török város ostromát határozta el. Nem volt valami nehéz munka, mert a város a síkságon, a Méte nevű hajózható folyó partján volt. Ez a folyó Törökországban ered és a tenger közelében ömlik a Dunába. A folyó mentén kitűnő szőlőt termelnek. A várban levő őrsereg vitézül védekezett, abban a reményben, hogy a török császár nemsokára itt lesz. Minthogy azonban erre hiába vártak, az ostromlók a várost bevették, a benne lakó férfiakat, nőket és gyermekeket kivétel és irgalom nélkül megölték.

La Cométe elfoglalása után, Zsigmond egyenesen Nikápoly felé akart volna indulni, de előbb egy *de la Quaire* nevű város ellenállását kellett megtörnie, ami 14 napig tartott ostrom után sikerült is. A várost teljesen elpusztította.

Ezután egy *Brechappe* nevű megerősített török városhoz értek, mely egy török úr kezén volt. A török úr a keresztények közeledését hallva, mindent megtett a város megmentésére. A magyar király, csapataival együtt, a várostól nem messze ütött tábornak, mert ott folyó volt, de a város előtt nem. A francia urak, kik között Nevers, Eu, la Marche grófjai, Coucy, Boucicaut, St. Pyat urai, de Roye Renaud, de Bar

Henrik és Fülöp voltak, egy lovagokból és legénységből álló, körülbelül 1000 főnyi sereggel rendelkeztek. Az egész francia sereg résztvett ebben az ostromban. A várost négy nap mulva elfoglalták, de az erős várat nem tudták bevenni, úgyhogy a török őrség a vár védelme alatt csak csekély veszteséget szenvedett. A vár ura egy *Corbadas* nevű vitéz ember volt, kinek három fivérét, *Maladius*nak, *Balachins*nak és *Ruffinnak* hívták. A keresztények még hét napig tanyáztak a vár alatt, anélkül, hogy az ostromot folytatták volna, mert belátták, hogy többet vesztenének, mint amennyit nyerhetnének. Az említett négy török vitéz nagyon jó hírnévnek örvendett, úgyhogy a legszívósabb ellenállásukra lehetett számítani. A franciák, bár elég vitézül tartották magukat, mégis belátták az ostrom hiábavalóságát és mikor megsejtették, hogy a magyar király Nikápoly felé akar indulni, otthagyták a várat, amely ilyenformán megszabadult az ellenségtől.

A várost azonban teljesen elhamvasztották, azután pedig mindannyian a Nikápoly felé vonuló Zsigmond seregéhez csatlakoztak.

Felszabadulása után így szólott Corbadas: „Nincs most már védeni valónk; városom leégett ugyan, de majd felépül. De azon csodálkozom, hogy nem kapunk hírt Bajazidról; pedig mikor vele Nikápoly városában utoljára beszéltem, azt ígérte, hogy jövő májusban itt lesz ezen a tájon és hogy mindent előkészített arra, hogy a Szent György-tengerszoroson (le bras Saint-George) átkelve, Magyarországra törjön és ott a keresztények ellen harcoljon. Meg is üzente ezt a magyar királynak, de mindeddig semmit se tett. A magyarok pedig összeszedték erejüket és hatalmas francia sereget szereztek, amellyel a Dunán átkeltek, Törökországba törtek és a szultán területét pusztították. Olyan erőt fejtettek ki, hogy semmi sem tud nekik ellenállni. Bizonyosan beváltják szavukat, hogy Nikápoly ostromához készülnek; de a város elég erős arra, hogy az ostrom sokáig tartson. Mi, négy testvérek, lovagok vagyunk és Bajazid császár nemzetségéből valók. Kötelességünk tehát, hogy valamit cselekedjünk.“

„Én és Maladius Nikápolyba megyünk, hogy a város védelmében részt vehessünk; Balachins Brechappe-ban marad, hogy az itteni várat őrizze. Ruffin üljön lóra, keljen át a Gallipoli-szoroson, keresse fel Bajazidot, beszéljen el neki mindent, amit látott és hallott és bírja rá a szultánt, hogy mindent kövessen el becsületének és örökségének megmentésére. Törje össze a keresztényeket, mert különben Örményországot is elveszíti, mert bizonyos, hogy a magyar király, a többi keresztényekkel együtt, nagy dologra tökélte magát“.

Az, hogy a Froissart-féle három várost és a Méta nevű folyót a mostani térképen nem találjuk, még nem bizonyítja azt, hogy nem léteztek. Vagy eltűntek azóta, vagy pedig — ami valószínűbbnek látszik — a felismerhetetlenségig el vannak fordítva. La Quaire-ra nézve megjegyzendő, hogy Froissart-nál az egyiptomi Kairo szintén „Quaire“. Kétségtelen, hogy Quaire alatt itt a gyakran előforduló Kara összetételű földrajzi nevek egyike lappang; de különösen fontosnak tartom azt, hogy Viddintől déli irányban, Belogradëiktől északra, még most is van egy *Cairi* nevű helység.

V. A nikápolyi csata, 1396 szeptember 28-án.

Rahovo bevétele után a szövetségesek egyenesen Nagy-Nikápoly felé vonultak, melyet a németek *Schiltach*nak és *Schiltaw*nak is neveztek.

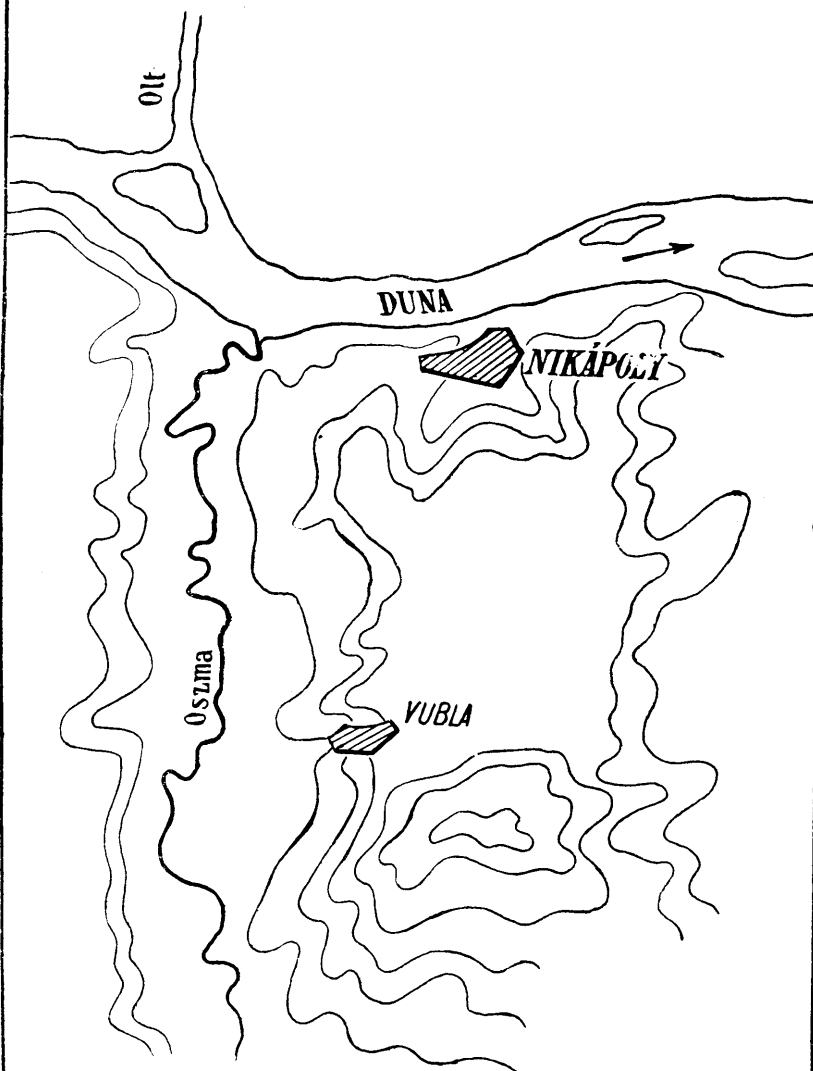
Nagy-Nikápoly fekvése sokáig vitás volt, mint azt már említettem is. Azonban bizonyos, hogy ma Ruscuktól nyugatra, Bukaresttől délnyugatra, az Olt torkolatával szemben találjuk, ott, ahol az Oszma-folyó a Dunába ömlik. Egykori német neve kétségtelen jele annak, hogy ezen a vidéken valamikor németek is laktak. A XV. században élt *Gobelin Per-sona* (személynök) bielefeldi dekán és paderborni szentszéki bíró, kinek „Cosmodromicum“ című történelmi műve 1418-ig ér,³⁵ azt mondja, hogy a magyar király 1396 szeptember végén *Saltowe* nevű városnál ütközött meg a törökökkel s hogy ezt a várost a görögök Nikopolisnak hívják. Jornandes azt mondja róla, hogy Traianus császár alapította volna s hogy neve annyit jelent, mint „győzelem városa“ s hogy bolgár területen van. Némely német krónikában *Schiltarn* a neve.

Schiltberger ezt írja: „Ezek után más város felé vonult, melynek *Schiltaw* a neve, de a bennszülöttek Nikonolisnak hívják.“ A bajor Stromer Ulmann egykorú krónikásnál *Schiltach* a neve. Ezeknek kiegészítésére egy eddig teljesen mellőzött krónikás adatot idézek, mely minden szűkszavúsága mellett is elég érdekes. *Sulgeni Specker Kelemen*, a svájci Königsfelden örkanonokja, egy 1482-ig terjedő krónikát írt, mely többek között ezt tartalmazza:³⁶ „1397-ben (helyesen 1396-ban) csata folyt Magyarországon, *Schiltach vára előtt a klastrom mellett* (in Vngaria coram castro Schiltach iuxta cenobium). Az egyik hadakozó a magyar király volt, kihez sok fejedelem csatlakozott, úgymint Burgund és *Heidelberg*

³⁵ Helmstadt, 1688.

³⁶ *Jahrbuch des Wiener „Adler“*: 1884. 21. 1.

A nikápolji csata színhelye:

0 1 2 3 4 5 Km.

hercege, Oláhország ura, Cilia (Cilly) grófja, Mumpelgart grófja és Nürnberg várnagya.“ A törökök ura szerinte „Amuratus dux et (peritus) *Waisac*“. A „dux“ itt nem várparancsnok, hanem legfőbb hadúr; „peritus“ annyi, mint izgatott, haragos. „*Waisac*“ nem más, mint Bajazid elferdítése és mint-hogy Bajazidnak török jelzője: „ilderim“ annyi, mint villám, valószínűnek látszik, hogy „peritus“ erre vonatkozik. Hogy mit jelent az itt említett klastrom, az nem nyomozható ki.

A vár német nevére a következőket mondhatom: A Zsil-folyó (a Duna baloldali mellékvize) Erdélyből az oláhországi lejtőre jut és délkeleti irányban éri el Rahovónál a Dunát. Alsó folyásában alföldi jelleget ölt. Oláh neve „*Jiul*“, a németül írott térképen *Schyl* vagy *Schil* és minthogy Nikápoly Rahovo közelében van, nyilvánvaló, hogy Schiltach, Schiltau és Schiltarn a Zsil-folyóval függ össze.

*

A források egybehangzó adatai szerint, a szövetségesek hadserege szeptember 12-én érkezett Nagy-Nikápoly alá.

A város ostroma fölötté nehéz dolognak bizonyult. Számos védőmű zárta körül és hír szerint a 8000 főből álló török helyőrséget kitűnő parancsnokok vezették. Ezek egyikét az egyik török krónikás *Thoganbegnek* nevezi.³⁷ Kétségtelen, hogy a keresztény hadsereg nem rendelkezett annyi ostromlógéppel, amennyi az erősen védett vár vívásához kellett volna. Mindennek az lett a következése, hogy Zsigmond tanácsadói a kiéheztető módszert találták célszerűnek és így az ostromból tulajdonképpen ostromzár lett. Az egyik német író itt a szűkségből erényt csinál, mondván, hogy Zsigmond az ostromba s a rombolásba azért nem egyezett bele, mert tudta, hogy az ellenség szívesen megadja magát és hogy az ép vár bizonyára többet ér a leromboltnál.

A franciáknak nem igen tetszett ez a dolog. Ők minden áron hőstettekkel akartak volna tündökölni; megunták már a sok kicsapongást és dorbézolást. Az öregebb és komolyabb főtisztek attól tartottak, hogy az ilyen életmód elpuhítja a katonákat. Kerestek tehát valami eszközt a harci vágy ébrentartására, vagyis valami huszáresinyre volt szükségük, amelyből egyúttal hasznot is húzhattak.

³⁷ Már előbb mondtam, hogy — Froissart szerint — Corbadas, Brechappes ura és fivére Maladius, Nikápoly védelmére indult. Heuter is tud valamit róluk, mert azt írja, hogy négy fivér volt a városban, kik közül kettő ott maradt, kettő pedig a szultánhoz utazott, hogy őt gyors segélynyújtásra bírja. Heuter előadása tehát jól egyezik Froissart-éval.

Különösen János herceget bosszantotta, hogy Bajazid nem akar mutatkozni és hogy az ostrom még sokáig elhúzódik. Összehívta tehát legkiválóbb tisztjeit és azzal a tervvel állott elő, hogy azalatt, míg Zsigmond a várost körülzárja, ők, egy-néhány külföldivel együtt, bolgár területre ránduljanak. Valamennyien helyeselték a dolgot s azonnal útnak indítottak egy kisebb felderítő különítményt. Zsigmond, akarva, nem akarva, beleegyezett, de alkalmasint azzal a kikötéssel, hogy egy-néhány magyar is legyen a vállalkozók között.

Coucy lett a fővezér; seregében 500 francia, 1000 magyar lándzsás és 100 angol hajítógépfegyveres volt, kik mindnyájan szeptember 14-én indultak Nikápolyból. Útjukat lépésről-lépésre gyujtogatás és mindenféle garázdálkodás jelezte. Midőn a szomszédos törökök ezt észrevették, körülbelül 15.000 emberből álló sereget gyűjtöttek egy jól elszáncolt helyen össze. Itt várták be az ellenséget, melynek számát nem ismerték, és így azt hitték, hogy további garázdálkodását meggátolhatják. A felderítő magyarok azzal a jelentéssel tértek Coucyhoz vissza, hogy a törökök hollétét kikémlelték és hogy a török tábor egyik oldalán egy folyó, másik oldalán egy erdő, védi. Erre a jelentésre alapította tervét Coucy. Seregének zömét a legsűrűbb erdőbe helyezte, azzal az útasítással, hogy a legnagyobb csendben maradjanak és lovaik nyerítését is akadályozzák meg. De Roye Renaud-ot és St. Piat urát pedig azzal bírta meg, hogy 300 lándzsással és 50 hajítógépfegyveressel az ellenség elé menve, támadásra csábítsák azt. Ha ez sikerül, akkor hátráljanak meg és csalják ki sáncaikból a törököket.

Midőn a törökök ezt a kis csapatot megpillantották, csupán 1000 embert küldöttek eléje; de midőn az ellenség ezeket könnyűszerrel megállította, még 2000 embert küldöttek támogatásul. A keresztény csapat úgy gondolta, hogy elérkezett az a pillanat, amidőn, Coucy parancsa értelmében, meg kell hátrálniok. A törökök, a biztos győzelem reményében, olyan hevesen és olyan gyorsan rohantak az ellenség után, hogy csakhamar az erdő elé kerültek. Így azután sikerült Coucynek, serege zömével elfoglalni a törökök táborát, még mielőtt az üldöző csapatok megsejtenék volna. Midőn azonban a táborban maradtak fajkiáltása és megfutamodása a helyzet komoly voltára figyelmeztette őket: azt hitték, hogy hátuk mögött a valódinál sokkal nagyobb sereg van. Ennek az lett a következése, hogy apróbb csapatokra bomolva menekültek amerre tudtak. De már késő volt; a magyarok úzóbe vették őket, de csak keveset ejtettek foglyul, ellenben 3000-nél többet megöltek. Coucy terve tehát fényesen sikerült. Érthető, hogy

a szerencsés vezért örömujjongva fogadták a táborban és Zsigmond is, János herceg is, dícsérettel halmozták el őt.³⁸

Egynek azonban nem tetszett ez a dolog és ez d'Artois Fülöp volt. Ez a végletekig hiú ember már azelőtt is érezte, hogy Coucyt mind a franciák, mind a többi idegenek általánosan szeretik, holott ő, a francia király nemzetségi rokona s egyúttal francia connétable is, úgyszólván második helyre szorult. A mostani nagy siker után attól félt, hogy Coucy még jobban háttérbe szorítja őt s ettől tartva, hevesen ki is fakadt. Nyíltan hirdette, hogy Coucy vállalkozása könnyelmű volt. Nem lett volna szabad olyan csekély erővel harcra bocsátkoznia a törökökkel. De ha már mindenáron akarta, az lett volna a kötelessége, hogy a törökök jelenlétét urának, János hercegnek jelentse és további eljárását ennek elhatározásától tegye függővé.

*

Az erős ostromzár, mely nemcsak a szárazföldi, hanem a dunai forgalmat is elzárta, nagyon hatásosnak bizonyult, mert a város lakossága már éhezni kezdett. Bajazidról még nem jöttek hírek és a keresztény táborban napról-napra kalandos hírek szállingóztak, melyek azonban mindannyian hamisaknak bizonyultak. Boucicaut marsall a hamis hírek terjesztőinek levágatta a füleit.

A városbeliek azonban, a szűk körülzárás ellenére is, érintkeztek a külvilággal. Toghán bég követet küldött a szultánhoz azzal a jelentéssel, hogy a várost, élelmiszerek hiánya következtében, már nem sokáig védheti. Bajazid az izente, hogy már útban van; tartsa magát a város még legalább három napig, akkor ott lesz. Ennek az örömhírek a törökök annyira megörültek, hogy ujjongásuk a keresztény táborba is elhallatszott.

A bizonytalanságnak és a hosszú henyélésnek olyan rossz következményei voltak, hogy Zsigmondnak valami ellensúlyozó rendszabályhoz kellett nyúlnia. Legsürgősebb az volt, hogy Bajazid hollétét és seregének nagyságát megbízhatóan megtudja. Ezt a nagyon fontos feladatot a már sokszor bevált *Maróti János* macsói bánra bízta. 1403 november 5-én kelt

³⁸ Heuter szerint ez szeptember 8-án történt volna, ami — más időmeghatározásokkal szemben — korainak látszik. Schiltberger szerint a szövetséges sereg csak szeptember 12-én érkezett volna Nikápolyba. Ha ezt elfogadjuk, akkor Coucy rajtaütése csak szeptember 12. után történhetett.

Froissart szerint még a következők vettek részt a vállalatban: Beauvoir várnagya, Montevrel ura, továbbá le Borgne de Montquel. A franciák csatakiáltása ez volt: „*Notre Dame, au seigneur de Coucy!*”

oklevelében többek között ezt mondja a király: „Midőn fen-ségünk nemrégmult időben, fölötte erős hadseregnek élén, a pogányoktól és egyéb ellenségeink sokaságától hemzsegő Bolgárországba vonult, ott Nykapol várát *körülzártuk* (fuisset circumvallata). Bayzát császár akkor Tornowban tartózkodott roppant nagy seregével. Ugyanezen János bán, parancsunkra Bayzát erejének kikémlelésére küldetvén, hogy szolgálatkész bátorságát bizonyítsa, nem törődve a reáharuló veszéllyel, *az éj leple alatt*, egyik házi-tisztjének elvesztése után, hoz-zánk visszatérve, minket Bayzát seregének nagyságáról pon-tosan értesített.”³⁹

Erről a felderítésről néhány eltérő adatot is ismerünk. Így például a st.-denysi Névtelen azt mondja, hogy a magyar nádor (Jolsvai Lesták) 5000 nehéz fegyverrel indult volna felderíteni s az ellenséget Nikápolytól 6 mérföldnyi távolság-ban találta. Schiltberger teljesen tájékozatlanul azt állítja, hogy Zsigmond eléje ment a Nikápolytól már csak 1 német mérföldnyi távolságban levő Bajazidnak. Ekkor Márton oláh vajda arra kérte a királyt, hogy engedje át neki a felderítést. Az engedélyt megkapván, körülbelül 1000 embert vitt magá-
val és azzal a jelentéssel tért vissza, hogy az ellenséges sereg 20 csapatra van osztva, melyek mindegyikében 10.000 har-cos van. A király ezt hallva, csatára határozta el magát.

Nem szólva arról, hogy Schiltberger a felderítés idő-pontját helytelenül határozza meg, a személyeket is össze-zavarja. Ugyanis Márton nevű oláh vajdát nem ismerünk, csak Mircsát. Marót és Márton között nagy hangtani rokon-ság van; Schiltberger hallott valamit Maróti tetteről és így biztosra vehetjük, hogy őt az oláh vajdával tévesztette össze.

Köhler azt hiszi, hogy Coucynak már előbb leírott harca ezzel a felderítéssel azonos, ez azonban nem valószínű.

Maróti János szeptember 27-én azzal a jelentéssel tért vissza, hogy a szultán hatalmas sereggel áll Turnov előtt.⁴⁰ A hír igaz volt. Bajazid, ki akkor Konstantinápoly ostromá-
val volt elfoglalva, neszét vette az őt fenyegető veszedelem-nek. Mondják, hogy drága pénzen sok kémet tartott a keresz-tény udvarokban, akik őt ügyesen értesítették, anélkül hogy észrevették volna.⁴¹ Lehet, hogy ez igaz, de a főcinkos mégis csak egy keresztény uralkodó volt. II. Galleazzo János, Milánó ura, elárulta az egész francia segítőereget; felsorolta a vezérek nevét és mindazt, amit Bajazidnak még tudnia kel-

³⁹ *Magyar-szerb összeköttetések okltára*: 43. l.

⁴⁰ Annyi, mint a Nikápolytól délkeletre a Jantra mentén levő Trnovo, vagyis Bolgárország régi fővárosa: Tirnova.

⁴¹ *Heuter*: i. m. 70. l.

lett. Hozzájárult még az is, hogy a szultán már korábban elfogatta a görög császárnak Zsigmondhoz indított küldöncét s ezen az úton is értesült a készülődő bajról. Azonnal elrendelte, hogy egész ázsiai hadserege Drinápolyban egyesüljön. Mikor ez már megtörtént, Konstantinápoly ostromát félbeszakítva, maga is Drinápolyba ment, hogy a szükséges intézkedéseket megtegye. Mihelyt hadserege kipihente magát és teljesen fegyverfogható volt, Trnova felé vonult, ahol Maróti János az első hírt kapta felőle. Innen egyenesen Nikápoly felé tartott, s táborát attól 1 mérföldnyire délre ütötte fel.⁴²

Maróti jelentése futótűzként terjedt el a keresztény táborban és roppant nagy hatást keltett. Mintha csak hosszú álomból ébredtek volna fel. Mindeddig azt hitték, hogy a szultán — nagy erejüket és rátermettségüket tudva — nem mer velük szembezállani s íme, most már a közeli Trnovóban van és rengeteg erőt hoz magával. De tudták ezt a városbeliek is, ami természetesen nagy mértékben fokozta reményüket és bátorságukat. Lépten-nyomon a vár falain hengegtek, ami az ostromlókat annyira felbőszítette, hogy a Rahovából magukkal hurcolt 1000 foglyot könyörtelenül megölték, bárha azok keresztények voltak, és annakidején ők juttatták kezükre a várat.

Valamennyi számottevő külföldi tudósítás megegyezik abban, hogy Bajazid a keresztényeket meglepte. Ez, ha igaz, azt mutatja, hogy a szövetségesek kémiszolgálatára se megbízható, se egységes nem volt.⁴³

A török hadsereg erejére nézve alkalmasint a st.-denysi Névtelen a legmegbízhatóbb forrás. Szerinte az első csata-

⁴² *Schiltberger* azt mondja: „Zsigmond király minden csapatával körülbelül 1 német mérföldnyire ment a török sereg elé.” Így szól egy byzanci forrás is. Mind a kettő jobban megközelíti az igazságot, mint a többi források, melyek 2 mérföldről tudnak.

⁴³ Froissart például így nyilatkozik: Szeptember 25-én, midőn a király egész kíséretével ebédnél ült, új hírmondók jöttek azzal, hogy a török lovasság már közeledik, de ez a hír nem felelt meg a valóságnak. A felderítők csak a török előcsapatokat láthatták, a derékhadat azonban nem. Midőn a franciák ezt a hírt meghallották, azonnal csatarendbe állottak. De hozzájuk jött Zsigmond király táborparancsnoka (a már említett d'Esten Lemhalle Henrik messire) azzal az üzenettel: ne támadják meg az ellenséget mindaddig, míg a királytól pontosabb híreket nem kapnak. A mostani hírek túlzottak; a törökök nem fogják őket megtámadni mindaddig, míg minden erejüket össze nem szedték. Froissart szerint a franciák nem fogadták meg Zsigmond rendeletét, hanem azonnal támadásba fogtak. Amit egy névtelen török krónikás (l. alább; *Buchon*: III. k. 265. és k. l.) mond, hogy Bajazid a keresztényeket meglepte s hogy ezek ijedtükben saját embereiket öldösték, nem fogadható el.

rendben 24.000 gyalogos volt, kiket mérsékelt távolságban 30.000 lovas követett. Maga a szultán 40.000 lovassal — kik között azonban csak 10.000 rendes zsoldos volt — egy domb háta mögött lesben állott, úgyhogy a támadók őt nem láthatták. Mindehhez még körülbelül 8000 irreguláris lovast kell számítanunk, kik, mint ágyútöltelék csak arra szolgáltak, hogy a hadsereget leplezzék és a védőeszközök felállítását is elfedjék. Az egész török sereg 200.000 főből állhatott.⁴⁴

A csatarendet a török *Seadeddin* így írja le: A szultán két részre osztotta hadseregét. Az egyik részre az a feladat hárult, hogy az ellenséget megtámadja, míg a szultán a másik résszel lesben áll. Látjuk tehát, hogy ez eltért a Bajazid előtti időben divatos csatarendtől, mely szerint a beglerbégek, a hűbéres lovassággal, a janicsárok mindkét oldalán állottak.

A keresztény hadsereg erejéről szóló tudósítások annyira eltérőek, hogy csak némileg megbízható számot se tudunk belőlük megállapítani. Már mondtam, hogy a francia-burgundi sereg 10.000 főből állott, kik közül 1000 lovag volt.⁴⁵

A magyar sereg, Froissart szerint, 60.000 emberből állott. Köhlernek alighanem igaza van, ha azt hiszi, hogy ebbe 6000 oláhot is bele kell számítani. Schiltberger 16.000 embere kétségkívül tévedésen alapszik. Az olasz *Sansovino*⁴⁶ és *há Kochen József* rabbi 20.000 lovasról tud. A török *Igris* a legmagasabb számot adja, tudniillik 130 ezeret. Az idegenek száma Stromei szerint 30.000 volt. Az átlagos összeg 100.000 lehet. A dijoni jegyzékből tudjuk, hogy a nagyurak mindegyikéhez bizonyos számú lovag, csatlós és vezetéklő volt beosztva. Ezek azonban nem voltak mind harcosok, hanem a reájuk bízott lóval szükség esetén uruk segítségére siettek, amint azt maga Schiltberger is tette. Úgy látszik, hogy ez a felfegyverzett legénység lóháton állott készen az arcvonal mögött, amit ha a harcban résztvevők számát akarjuk megállapítani, nem szabad mellőznünk.

A keresztény hadsereg csatarendjéről nincsenek megbízható adataink. Annyi azonban bizonyos, hogy egységes arc-

⁴⁴ *Speckernél* a szöveg azon helye, mely a keresztiesek számáról szól, olvashatatlan; úgy látszik azonban, hogy 150.000 lehetett, ami bizonyára túlzás. A törökökről azt mondja, hogy kétszerannyian voltak, mint a keresztiesek. *Heuter* a török sereget, az Egyiptomból hozott lovassággal együtt, 250.000-re teszi.

⁴⁵ *Schiltberger* csak 6000-ról, egy osztrák író pedig csak 4000 lovagról és csatlósról szól.

⁴⁶ *Sansovino* Ferenc 1521-ben született Rómában s 1586-ban halt meg Velencében. Egyik műve: *Hist. del origine e Imperio de Turch.* Venezia 1570, mely a fenti tárgyról szól.

vonalról, közös haditervről és egyöntetű hadműveletekről szó se lehetett.

*

A csata előzményeiről szóló, egymástól nagyon eltérő adatokból kiviláglik,⁴⁷ hogy már jóval Bajazid közeledése előtt komoly nézeteltérések támadtak Zsigmond és a segítő-csapatok vezetői között az elsőbbség kérdésében. Ezeket a súrlódásokat többszöri tárgyalásokkal se tudták kiegyenlíteni.

Midőn Zsigmond arról értesült, hogy szeptember 27-én, a nézeteltérések miatt, a francia táborban nagyon komollyá vált a helyzet, másnap korán reggel a franciák közé ment, hogy az ellentéteket elsímítsa és az izgatottságot lecsillapítsa. Az volt a fődolog, hogy a törökök haremódjával ismerős magyarok kezdjék meg a támadást, amint azt egyik korábbi tanácskozáson már el is határozták.⁴⁸ A többi már a franciák dolga; legyenek ők a csata eldöntői. Viennei János és Coucy Enguerrand helyeselték ezt a tervet, amelyhez más csapatvezetők is hozzájárultak. Ámde a franciák gonosz szelleme, d'Artois Fülöp, a Coucy elleni személyeskedés hatása alatt, annyira elragadtatta magát, hogy se egyeseket, se egész osztályokat nem kímélt. Azt kérdezte a franciáktól, vajjon a magyaroknak és a cseheknek akarják-e a győzelem dicsőségét átengedni? Nem engedheti, hogy a franciák régi hírnevét idegenek bitorolják. Aki Károly király igazi híve, az kövesse őt stb. Ugyanilyen hangon szólott Boucicaut is, mire a hevesvérű János herceg is teljesen az ő pártjukra állott. Erre Zsigmond visszatért táborába, hol azzal a hírrel fogadták, hogy Bajazid már csak egy mérföldnyire van a keresztések táborától.⁴⁹

⁴⁷ Aschbach erre vonatkozóan a következő epizódot közli: Zsigmond király a csata előtti éjjelen erős magyar előcsapatokat rejtett el a cserjések közé, azon célból, hogy ez a csapat a csata alatt előretörjön, a törökök balszárnyát átkarolja és őket hátulról is megtámadja. Bajazid azonban átlátott a szítán, és kiadta a parancsot, hogy seregének egy része, a leshelyeket megfigyelve, a kirohanó magyarokat már az első pillanatban szórja szét. (I. m.: I. k. 104. l.)

Fessler-Kleinnél és számos későbbi írónál is, megtaláljuk ezt az epizódot, anélkül azonban, hogy Aschbach forrását ismernék. Se az egykorú kútfőkben, se a későbbi, de a csata idejéhez még közelebb álló írónál nem találjuk nyomát. Ezen az alapon Köhler az egészet mesének tartja. Ezzel szemben hangsúlyozom, hogy a török Seadeddin, ha nem is a részletekben, de legalább lényegében, teljes hasonmását adja ennek az epizódnak.

⁴⁸ *Heuter*: i. m. 71. l. — Nem lehet kétséges, hogy ez a megállapodás az oláhokra és a boszniaiakra is vonatkozott.

⁴⁹ Egyik tudósító szerint Zsigmond, a franciák makaeszkodását látva, így fakadt volna ki: Attól tartok, hogy a franciák eszeveszett elbizakodottsága vereséget hoz ma nekünk.

Ez a hír villámgyorsan járta be a szövetségesek táborát. A király azonnal csatarendbe állította seregét. A franciák szeptember 28-án délelőtt 9 órakor fogtak fegyvert.⁵⁰ Viennei János tengernagy János herceg kezéből vette át Franciaország zászlóját és lelkesítő beszédével figyelmeztette honfitársait, hogy a magyarok a velük való egyesülést visszautasították, így tehát nem is lesznek segítségükre, hanem az első kudarc után szökni fognak. A franciáknak tehát a csata minden eshetőségével számolniuk kell. Esetleg gyalogharcba is fognak keveredni, minek megkönnyebbítésére cipőik hosszú csőrét levágták. Abban a hitben, hogy most már akár az egész világ ellen is sikeresen harcolhatnak, valószínűleg az angolokkal és az olaszokkal egyesülve, olyan gyorsan indultak előre, hogy köztük és a sereg második és nagyobbik fele között, melyben a magyarok is voltak, jókora távolság támadt.

Hogy milyen sorrendben követték őket a többiek, azt nem tudjuk, de bizonyos, hogy itt is voltak vetélykedések. Például a svábokról azt mondja az egykorú Königshofeni Tivinger Jakab:⁵¹ „A svábok ellenkeztek, azt állítván, hogy nekik már régóta megvan az a joguk, hogy az elsőbbség az övék legyen.“ Schiltberger azt mondja, hogy Mircea (szerinte Márton) oláh vajda magának kérte az első összecsapást. A király meg is engedte volna neki, de a burgundi herceg ellenezte. Minthogy nemcsak a franciák és a németek, hanem a többi idegenek is a vendég jogát követelték maguknak, és a magyarokban csak a házigazdát látták, kinek rendszerint az ebédlőasztal végén van a helye: a legnagyobb valószínűséggel elfogadhatjuk azt, hogy a magyarok — az idegenek egy részével — a hátsó csatarendbe állottak.

A st.-denysi Névtelen több helyen említi a magyar gyalogságot s szerinte azt mondotta volna Zsigmond, hogy (40.000 főből álló) gyalogságát előre akarja küldeni. Köhler⁵² kétkedik ennek az adatnak hitelességében, mert egyéb magyar történeti adatokból az tűnik ki, hogy Nikápolynál csak lovaság harcolt. Nézetem szerint nem szabad ezt olyan ellenmondást nem tűrő határozottsággal állítani, mert már I. Lajos királyunk hadjárataiban is szerepelt a magyar gyalogság. A franciákra vonatkozóan hangsúlyozza Köhler, hogy az akkori időben rendszeren gyalog harcoltak és hadseregüknek csak kisebb részét hagyták lovon. Támogatja őt ebben a st.-denysi Névtelen is, amidőn azt beszéli, hogy a csata előtt

⁵⁰ Így adja elő ezt a st.-denysi Névtelen.

⁵¹ 1346-ban született Strassburgban. Papi pályára lépven, 1394-ben strassburgi kanonok lett. 1420 december 27-én halt meg. 1382-től 1414-ig terjedő elzászi vagy strassburgi krónikát írt.

⁵² I. m.: 24. l.

két láb hosszúságú csőrös cipőiket megrövidítették, hogy könnyebben tudjanak gyalogolni. Igaz ugyan, hogy az ütközet leírásában erre többé vissza nem tér és gyakrabban csak lovakról szól, de ez — Köhler szerint — csak a lovon visszamaradt csapatokra vonatkozik. Hivatkozik Turóciara is, ki ezt írja: A magyarok nem tudták azt, hogy a franciák gyalog harcolnak és így azt hitték, hogy a lovasok nélkül össze-vissza szaladgáló nyergelt lovak a francia vereség csalhatatlan jelei.

Megerősíti ezt az „Annales Flandriae, ed. Müller, Frankfurt, 1580.“ című mű szerzője is, ki Köhler szerint egy bizonyos Rittius-ra hivatkozik. Az utóbbi azt írja: „Akkor a franciák, maguknak követelvén az első csatarendet, az első szép összecsapást felfogták; de amidőn a csata hevesebb lett, be se várva az egész csatarend kifejlődését, leugrottak lovaikról, hogy könnyebben tudjanak a törökkel vívni. Midőn azután a lovas nélkül maradt lovak haza szágúldottak a táborba, a magyarok azt hitték, hogy az ellenség a franciákat megölte. Ebből nagy zűrzavar támadt.“⁵³

Turóci előadását számos későbbi tudósító is átvette, mondván, hogy a franciák, a janicsárokat és az ezeket védő karókat és palánkokat akarván megtámadni, leugrottak lovaikról és gyalog folytatták a harcot.

A csataterre nézve Köhler az ismert Kanitz nevű utazó adatait idézi, melyek szerint Nikápolytól délkelet felé, egy órányi távolságra, az Osma folyó és a Duna között, egy alacsony, alig hullámos vízválasztó van, melyről Kanitz a legnagyobb határozottsággal állítja, hogy itt semmisítette meg Bajazidnak a dombok mögé rejtett főserege a franciákat, amidőn azok az első megszalasztott janicsársapatot ezen a magaslaton túl üldözték. Kanitznak azt az állítását, hogy a szultán főserege Losica helységen át vonult volna Nikápoly felé, Köhler nem fogadja el, mert a Trnovótól Nikápoly felé menő országút Losicától jó messzire esik nyugati irányban és a vízválasztót Vublától északkeletre szeli át. Köhler azt hiszi, hogy Bajazid ettől a magaslattól délre állott lesben. A dombtól északra, a leshelytől nem messzire állította fel valószínűleg a két másik csatarendet. Köhler azt is biztosra veszi, hogy a franciák a vízválasztó túlsó oldalára nem jutottak el.

A törökök kitűnően értettek a védőeszközök felállításához. A források nagy része megegyezik abban, hogy a nikápolyi csatában a gyalogságot ferdén bevert, hegyezett karókkal és cölöpökkel védelmezték. A védőművek kiterjedése az

⁵³ Ez a bizonyos Rittius nem más, mint *Ris* vagy latinosan *Rittius Mihály* nápolyi születésű jogász és történetíró, ki XII. Lajos francia királyt Franciaországba kísérte s többek között a magyar királyokról szóló művet is írt.

arevonaleával volt egyenlő. Boucicaud életrajzírója szerint a karók olyan magasak voltak, hogy a lovak hátáig értek. Különösen érdekes Goblinus Persona előadása, mely szerint a csatatéren majdnem 3 mérföldnyi kiterjedésben ástak a földbe hegyes karókat, ahol lehetett cserjék mögé, ott pedig ahol cserjék nem voltak, gallyal és rőzsével takarták be őket. De a 3 mérföldről csakis ő tesz említést.

A körülbelül 8000 főből álló könnyű lovas (akindschi) előcsapat leplezte a védőműveket, de midőn a franciák közeledtek, a török lovasok elhagyták eddigi állásaikat és a janicsárok mögé vonultak vissza. A franciák a visszavonulást észrevéve, leszállottak lovaikról és gyalogszerrel rohanták meg a janicsárokat. Ezek, 20—30.000 főnyi számban, lövésekkel fogadták támadóikat és soraikat jócskán meg is ritkították. De ez nem törte meg a franciák támadó kedvét. Minden veszteségük mellett is eljutottak a védőkaróig, és azokat áttörve, kézitusára keltek a janicsárokkal. A sűrű tömegbe csoportosított janicsárok kétségbeesetten védekeztek ugyan, de hasztalanul; itt valóban a franciák ügyesebb harcmódja, jobb fegyverzete és — ami fő — páratlan lelkesedése győzött. Már 10.000 török hulla hevert a földön, mikor a janicsárok a hátuk mögött, második csatarendben álló spachik mögé húzódtak. Ekkor pillantották meg a franciák az eddig észre nem vett török lovasságot. Meg is döböntek a rengeteg sokaság láttára. Tanácskozásra és gondolkodásra nem volt idő, mert a bekerítés veszedelme környékezte őket. Ezt úgy vélték legjobban megakadályozhatni, hogy hirtelen megrohanják az ellenség zárt sorait, még mielőtt az valamely ártalmas mozdulatot tehetne.

A török lovasságot a háta mögé visszavonuló janicsárság egy ideig gátolta szabad mozgásában s maga ez a hátrálás se hatott reá biztatóan. A váratlan heves roham annyira meglepte őket, hogy a legelső sorokat a franciák leverhették, mire a hátuk mögött levő, alkalmasint másodrangú lovascsapatok annyira megijedtek, hogy némi ellenállás után megfutottak. A halottak száma körülbelül 5000 lehetett.

A franciák most üldözőbe vették a futó ellenséget, de túlságos elbizakodottságukban nem voltak eléggé óvatosak és még arra sem gondoltak, hogy újra lovaikra szálljanak. Az volt a szándékuk, hogy futólépésben hatolnak a magaslatra, ahonnan a menekülő ellenség erejét és irányát jól láthatják. Mindenki azt hitte már, hogy az egész török hadsereg megsemmisült. Voltak kétségkívül itt is higgadtabban gondolkozó vezérek, akik a sereget óvatosságra intették, de az örömtől megittasodott franciák nem fogadtak szót nekik.

Rettenetes látvány tárult szemük elé, midőn a magaslat-

ról a mögötte elterülő síkságra néztek. Ott állott a szultán hatalmas lovascsapataival, melyek az ellenség láttára rögtön megmozdultak és az egész látható területet megszállották. Ennek az ijesztő látványnak a hatása is borzasztó volt. Anynyira megrémítette a magaslatra rendetlen futásban feljutott csapatokat, hogy már nem is tudtak csatarendbe állani és minden parancs és minden vezénylőszó eredménytelenül hangzott el. Sokan megpróbáltak menekülni, de már késő volt. A törökök az ellenség ijedelmét észrevéve, az egész sereget átkarolták, ami a lovasoknak a gyalogosokkal szemben könnyen sikerülhetett. Aki magát meg nem adta, azt a szultán parancsára irgalmatlanul levágták; ezeknek száma körülbelül 1000 lehetett.

Az elesettek között voltak a következők: d'Eu Vilmos, de Roye Drogo, de Roye János, Auvergne-Boulogne Antal, de la Trémouille Vilmos, de la Trémouille Fülöp, de Vienne János tengernagy,⁵⁴ de Bar Fülöp, de Viefoille Dávid, le Hasle Lajos, Ypresi és Drincampi János, de Linières Godmár, de Frise Lajos, de Chalons Henrik, de Montbeliard Henrik, de Vienne Jakab,⁵⁵ de Vergy Jakab, de Giac Lajos, „Montaguellius“, le Borgne de Montquel, de Bu Vilmos, Montcavrel ura⁵⁶ és de Neufchatel Theobald.

Bizonyos, hogy a vereség híre s a gazdátlanul száguldozó lovak látványa a hátsó csatarendre is károsan hatott; de nem igaz, hogy ennek következtében teljes tétlenség és eszeveszett menekülés állott volna be, amint ezt francia tudósítások mondják. Az első, aki a süllyedő hajót elhagyta, az álnok Miresa oláh vajda volt. Azt is elhíhetjük, hogy a magyar sereg egyrésze otthagya a zászlóját; de akik a harctéren maradtak, azok keményen tartották magukat.

A szemtanu Schiltberger így eseteli a csata lefolyását: Midón a király meghallotta, hogy a törökök a burgundi herceget elfogták, maga köré gyűjtötte népeit és megtámadott velük 12.0000 török gyalogost, kiket a szultán kül-

⁵⁴ Ő vitte a Notre-Dame-zászlót. Őt nevezik a lovagok legnagyobb díszének. Hatszor emelte fel újra a lebukott zászlót, és mikor halva megtalálták, még mindig ujjai között szorongatta a féltve őrzött kincset.

⁵⁵ Köhler állítása, hogy Vienne János tengernagy fia is elesett volna, nem felel meg a valóságnak. A tengernagy fiai ezek voltak: Fülöp († 1413), János († Calabriában), és Valter († 1399). A Nikápolynál elesett de Vienne Jakab a tengernagynak csak nemzetségbeli rokona volt.

⁵⁶ Erről megható jelenetet közöl *Froissart*. Vele volt ugyanis fiatal fia. Midón az atya látta, hogy már nincs menekülés, így szólt egyik csatlósához: „Vedd a fiamat és vezesd őt ezen még most nyílt szárnyon keresztül. Vedd meg fiamat, én a többiekkel együtt bevárom sorsomat.“

dött eléje. Sikerült is neki mindezeket megsemmisíteni. Ez alkalommal a törökök Reichardinger Lénárd bajor lovagot lelőtték a lováról, mire Schiltberger saját lovára emelte őt, ő maga pedig egy elesett török lovára kapva föl, a harc vonal mögé menekült. De már jött egy hatalmas török lovascsapat, amellyel Zsigmondnak össze kellett tűznie. A harc váltakozó szerencsével folyt; kezdetben annyira kedvezett Zsigmondnak a szerencse, hogy Bajazid — attól tartván, hogy ellenfele közvetlenül az ő közelébe fog hatolni — már menekülésre gondolt. De a végső pillanatban, a törökök javára döntötte el a harcot Lázár fia István, szerb despota beavatkozása, ki 5000 lovassal sietett a szorongatott törökök támogatására.⁵⁷

A törökök és a szerbek most egyesült erővel csikarták ki a győzelmet, ami Schiltberger szerint főleg annak tulajdonítható, hogy a szerbek közvetlenül Zsigmond zászlóalját rohanták meg.

Froissart szerint a csata csak három óra hosszáig tartott. Magyar részről elestek többek között: Gutkeled nemzetségbeli Maróti Dénes, Hontpázmán nemzetségbeli Gimesi János, Rátót nemzetségbeli Kaplai János országbíró, Alagi Albert Bereg vármegye főispánja, Perényi Miklós, Perényi János kir. pohárnokmester, Perényi Imre, Váradjai János erdélyi alvajda, Kaplyon nemzetségbeli Nagymihályi János, Nagymihályi István, Rozgonyi István, Rozgonyi Lőrinc, Rozgonyi János és Semsei László.

A zászló elestével minden elveszett. Zsigmond környezete most már csak azon volt, hogy a király életét és szabadságát biztosítsa. Ezekben a válságos pillanatokban közvetlenül mellette voltak: Naillac Filibert, a Johanniták nagymestere, Cilly Hermann, Hohenzollern János nürnbergi várnagy, Kanizsai János érsek és fivére István, Dorozsma nemzetségbeli Garai Miklós és fivére János és Becse—Gergely nemzetségbeli Somkerekai Antal.⁵⁸

⁵⁷ Lázár szerb fejedelem († 1389) legidősebb fiát, Istvánt, Bajazid a rigómezei ütközet (1389) után meghagyta ugyan a trónon, de hűbérese lett a törököknek. Ennélfogva gyakran találjuk őt a szultán oldalán a keresztények elleni hadjáratokban. 1427 június 19-én halt meg.

⁵⁸ Felhívom e helyen az érdeklődők figyelmét egy, se nálunk, se a külföldön eléggé nem méltatott forrásra. Ez *há-Kochen József* rabbi.

Ósei Spanyolországból származtak. Ő maga 1496-ban a franciaországi Avignon-ban született, ahonnan szülei Genuába költözködtek. József itt, továbbá Noviban, Voltaggióban és Costellettóban (Montferratban) élt mint orvos körülbelül 1575-ig. Egyik főműve a francia királyok és az ottomán nagyfejedelmek krónikájának könyve, melyet először Velencében 1554-ben, azután pedig még többször is kiadtak. Ez a mű különösen a francia-török háborúkat

Menekülni csak a Dunán lehetett. Oda futott Zsigmond is kísérőivel együtt, hogy az ott horgonyzó hajókat elérhesse. Érdekesen írja le menekülését a velencei államtanács egyik okirata,⁵⁹ mely a következőket mondja: „Midőn a Basarch (Bajazid) török nagyúrtól legyőzött és megfutamított király, *bolyongva és reszketve* Byzanc felé vette útját, fegyveres hajórajunk parancsnoka, ki akkor a keresztények segítségére ezen a vidéken tartózkodott, ezt a királyt, *aki elől és hátul mindentől félt*, az ellenség torkából megmentvén, számos főpapokkal és bárókkal együtt, tisztességesen és emberségesen Byzancba szállítá s onnan visszatérve, a mi kikötőinkön és városainkon át, szerencsés hajózás után, Dalmáciába vitte.“

Könnyen érthető, hogy a csata balrafordulása után nemcsak Zsigmond és közvetlen kísérete, hanem a többi életbenmaradtak is, a Dunán horgonyzó hajórajhoz igyekeztek. De csak kevesen érték el céljukat. A hajók száma nem volt elég arra, hogy a rengeteg menekülőt befogadja. Egy-egy helyért valóságos csata folyt. Azok akik a Dunába vetették magukat, nem érték el a hajót és a vízbe fulladtak. Sok hajó, zsúfolásig megtelven, elsüllyedt. Azoknak, akik a hajó oldalába kapaszkodtak, a hajóban levők a kezüket vágták le. A fiatal Montcavrel, kit már említettünk, két bárka közé kerülvén, segítség hiányában szintén a vízbe fulladt. A lengyel Szenya Svan-

és a törököknek Palesztinában viselt dolgait tárgyalja. Főérdeme az, hogy olyasmiről is szól, amit más történetírók elhallgatnak. Azt mondják róla, hogy ő a legkiválóbb zsidó történetíró. A nagytekintélyű Basnage pl. úgy véli, hogy Josephus Flavius óta ő volt nemzetének legjelesebb történetírója. Sokszor megpróbálták művének fordítását, míg végre *Bialloblotzki* az egészet kiadta „Chronicles of Rabbi Joseph translát from the hebrew“ címen Londonban, 1835-ben, az Oriental translation fund által rendezett kiadásban. Ez a fordítás azonban olyan rossz, hogy csak nagyon óvatosan lehet idézni.

József rabbi azt beszéli, hogy Zsigmond és nagybátyja „*the prince Kamray his uncle*“ egy hajóra menekült, mely a Duna partján várakozott és hogy a törökök utánuk nyilaztak. Aschbach felveti azt a kérdést, vajjon ez a Kamray Cilly Hermann, a király apósa, volt-e? Erre meg kell jegyeznünk, hogy Zsigmond csak sokkal később lett Cilly Hermann veje s hogy se az egyik, se a másik nevet nem lehet Kamray-ra ferdíteni. Az igazság az, hogy József rabbi jóval későbbben azt hallotta, hogy a királyt egyik „rokona“ vezette a hajóra, de ő ennek szabatos családtörténeti meghatározásával nem igen törődött. Minthogy azonban tudjuk, hogy Garai Miklós Cilly Hermann-nak Anna nevű leányát korábban vette nőül, mint Zsigmond a fiatalabb Borbálát: könnyen érthető, hogy József rabbi a sógorból nagybátyát faragott. Bármint legyen is, még hangtani alapon is kiviláglik, hogy *Kamray nem más, mint Garai*.

⁵⁹ *Finke*: Forschungen und Quellen. 319. l. A velencei állami levéltárból, VI. f. 67. l.

toszlav, ki Zsigmonddal és az őt kísérő főurakkal együtt a hajókhoz futott, már nem tudott hajóra szállani, mert vissza kergették. Midőn pedig erőszakkal próbálta meg a fölszállást, a hajón levők levágták a kezét. A szerencsétlen ember, ügyességében és testi erejében bízva, teljes felszerelésével a Dunába vetette magát; belekerült a víz sodrába és szerencsésen megmenekült.

Bizonyos, hogy olyanok is voltak, akik a szárazföldön próbáltak menekülni; de ezen az úton kevesen szabadultak meg. Froissart beszéli, hogy egy körülbelül 300 főből álló hadtápcsapat, a csata rossz végét hallva, már nem mert szállására visszatérni, hanem eszeveszetten menekült. Voltak ott lovagok és esatlósok; franciák, németek, *skótok*, flandriaiak és egyéb nemzetiségűek. Mindenki futott a legközelebbi úton az oláh terület felé. Az oláh földön álló határőrök színlelt barátsággal fogadták a menekülőket, sőt szállást és eleséget is adtak nekik. Azonban másnap reggel, midőn útjukat folytatni akarták, elszedték pénzüket és ruhájukat és alig hagytak rajtuk egy kis alsóruhát és egynapi eleségre való pénzt. A közlegényeket és szolgákat pedig csupaszra vetkőztették és irgalmatlanul megverték. Így járt ez a csapat Oláh- és Magyarországon majdnem mindenütt. Alig találtak útközben valakit, ki egy darabka kenyeret vagy éjjeli szállást adott volna nekik. Helyzetük csak akkor javult, mikor valahára Bécsbe érkeztek. Ausztriában ruhát és ellátást kaptak és Csehországban is tűrhető elbánásban részesültek.

A szárazföldön menekülők nagyrésze beteg lett az éhségtől és a sok viszontagságtól. Sokan elpusztultak, még mielőtt hazájukba érkeztek volna.⁶⁰

A szövetséges hadsereg veszteségét nem tudjuk pontosan meghatározni. Posilge, kinél a legkisebb számot találjuk, 12.000 halottról szól. Leginkább ismerjük az elesett magyar és francia urak neveit. Bajor részről elesett: Reichardinger Lénárd, Pentzenauer Werner, Kuchler Ulrik és egy „kis Steiner“ nevű úr;⁶¹ a nürnbergiek közül Stromer Erhard.

⁶⁰ *Stromer Ulmann* szerint: „A magyar király (Hohenzollern), János várnagy, Zylig (Cilly) grófja s az agrami (helyesen: esztergomi) püspök, egy dunai hajóra szállottak, mellyel a tengert elértek... több mint egy negyedévig oda voltak, úgyhogy országaikban senki se tudott róluk semmit, míg csak szárazföldön Magyarországra nem értek.

A fiatal Ruppert pfalzgróf koldusruhában betegen érkezett haza, hol pár nappal később, 1396 december 23-án meg is halt.

⁶¹ Ezeket Schiltberger „panerherren“-nek nevezi. Panner annyit, mint panier, azaz Banner, tehát zászló. Itt azonban nem országos főméltóságokról van szó, hanem olyan birtokosokról, kik katonáikat saját zászlójuk alatt vitték hadba.

A strassburgiak közül csak Mühlenheimi János Ulrik és Lutold tértek vissza. A lengyelek közül elesett Sasin várnagy és fia Roland. Azok, akik nem tudtak menekülni, részint el-estek, részint fogságba jutottak.

Valószínű, hogy a törökök vesztesége is nagy volt, de erről még kevesebb hiteles adatunk van. Francia források 20—30.000 halottról beszélnek; Heuter azonban csak 20 ezeret említ.⁶²

Hogy ki és mi okozta a végzetes csatavesztést, arról sokan beszéltek és írtak már. De mindegyik a saját nemzete szempontjából indult ki, így tehát nem is elfogulatlan.

Froissart körülbelül a középúton jár. Elismeri, hogy az a 700 francia úr, aki az első támadást csinálta, nem valami okosan járt el. Nagy ostobaság volt, amit tettek. Ha a magyar királyt és ennek 60.000 főből álló seregét bevárják, nagy sikert érthettek volna el, így azonban ők okozták elbizakodottságukkal a vereséget. A legtöbb úr és szolga jól látta, hogy kevélységük és hiúságuk vesztükbe viszi őket.⁶³

De ez a dicséretreméltó őszinteség nem akadályozza őt abban, hogy más oldalon is keressen bűnbakot. Azt állítja ugyanis, hogy „a franciák és egyéb nemzetbeliek megtették a kötelességüket és különösen kiváltak a harcban. Ha a magyarok is ilyen derekasan viselkednek, az ostrom másképp végződött volna. De — ha higgadtan gondolkozunk — minden kudarnak a franciák voltak az okai, mert kevélységük miatt minden elveszett“.⁶⁴

De nem a franciák voltak az egyedüliek, kik oktalan hevesységükkel olyan sokat rontottak. A német Nieheim⁶⁵ pél-

⁶² A török *Idris* szerint magát a szultánt is baleset érte volna. Ha igaz, akkor nagyon könnyű természetű lehetett. Egy olasz író (*Muratori: Rerum Italicarum Scriptores. 18.836.*) azt mondja, hogy maga *Zsigmond* vetette volna ki nyergéből a szultánt. Ezt azonban nem szabad elhinnünk, mert legtöbb középkori krónikás minden kritika nélkül állította, hogy a csatában az ellenséges uralkodóknak össze kell esapniok.

⁶³ „Ils névient plus sept cents. Or regardez la grand' folie et outrage; car si ils eussent attendu le roi de Honguerie et les Hongrés, ou bien avoit soixante mille hommes, ils eussent fait un grand fait; et par eux et leur orgueil fut tout la perte... Et voient bien les plusieurs chevaliers et écuyners qu'ils s'alloient perdre et tous par orgueil et bobani d'eux.“

⁶⁴ „Et si les Hongriens se fussent aussi vaillamment portés et acquittés que firent les Francois, la besogne fut toute autrement tournée que elle ne fit mais de toute le meschef a considerer raison les Francois en furent cause et coup, car par leur orgueil tout se pérdit.“

⁶⁵ „de Scismate“ című művében. 328. L.

dául a francia és német segítős csapatok vetélkedésében látja a csatavesztés okát. A már idézett Königshofeni Tivinger Jakab a svábokat vádolja azzal, hogy elsőbbségükre való hivatkozásukkal sokat rontottak. Schiltberger szerint Miresa oláh vajdának is voltak elsőbbségi vágyai.⁶⁶

Azok közül, kik a magyarok magatartását ócsárolják, a leggyűlöletesebben nyilatkozik a lengyel Dlugoss:

„Midőn (Zsigmond) különféle nemzetségű s különféle nyelvű csapatait egyesítette, a katolikus sereg olyan nagyszámú és olyan sokféle volt, hogy a fejedelmek ötféle érmet verettek. De hiányzott ennél a nagy és hatalmas seregnél a kellő vezetés s a katonai fegyelem. Maga Zsigmond magyar király, a sereg legfőbb hadura, kit egyesek ugyan becsültek, nem törődött azzal, ami egy ilyen nagy seregnél hasznára vált volna. Bízott a hatalmas sokaság erejében s ennek következtében annyira fitymálta az ellenséget, hogy saját győzelmét feltétlenül biztosnak tartotta.

Mikor Nikápolyban meghallotta, hogy a török császár már csak két mérföldnyire van tőle, még mindig nem tette meg a kellő intézkedéseket, nem szabályozta idején a csatarendeket, hanem tábori korezmákban ápolta testét. Pihenésnek adta magát és azzal dicsekedett, hogy nagy seregét se a török császár, se a többi keleti uralkodók, nem merik megtámadni. Midőn Bajazid nagy seregével megérkezett, rend, fegyelem és fegyver nélküli ellenséggel találta magát szemben. Ezt — úgy mondják — a franciák könnyelműsége és elbizakodottsága következtében győzte le, valamint azért is, mert a franciák akarták mindenáron a csatát megkezdeni. Másrészt az volt a vereség oka, hogy a magyar főurak, Zsigmond királlyal együtt, a Duna partjára futottak.“ Más helyen azt mondja Dlugoss, hogy franciák, lengyelek, néme-

⁶⁶ *Aschbach*, ki a rendelkezésére állott anyagot teljesen felhasználta s azonkívül elég tárgyilagosan ítélt, egyik helyen (165. l.) nagyon téved. Azt mondja ugyanis: „Zsigmond haborújához hozzájárultak a seregben tartózkodó árulók, Lazkovich István erdélyi és Miresa oláh vajda. Ezek a szárnyakat vezették s beleavatkozásukkal csak addig vártak, míg a csata sorsa végleg el nem dűlt. Akkor kiváltak a kereszties seregből és megszöktek. Ez a sereg bátortalanágát rémüléssé fokozta.“ A tévedés alkalmasint ott történt, hogy *Aschbach* a *Fejér* X. 2. k. 416—417. oldalán olvasható okiratnak egyik mondatát félreértette. Ugyanis a Hermann-nemzetségbeli Kerekegyházi *Lackfi*-család tagjainak sorában, kiket a horvátok *Lazkovich*-ek neveztek, 1396-ban két István nevű élt. Még pedig: Csáktornyai II. István és unokaöccse, Simontornyai III. István. 1396-ban a lengyel Stibor volt az erdélyi vajda; a két *Lackfi* pedig Nápolyi László magyar trónkövetelőnek volt magyarországi helytartója.

tek, csehek, burgundiak, spanyolok és némely magyarok támadták meg a törököket.

A magyar tudósítók közül Turóczy János áll az eseményhez legközelebb. Ő is azzal vádolja meg a franciákat, hogy az egyesült kereszties hadsereg csatarendbe sorakozását be nem várva, korábban támadtak mint kellett volna; lovaikról le szállottak és gyalog harcoltak. Midőn a magyarok a királyi sereg felé nyargaló gazdátlan lovakat megpillantották, azt hitték, hogy a franciák már meg vannak verve. Nagy zűrzavar támadt közöttük; elhagyták a tábort, a hadiszereket és az ellenségtől mindenütt üldözve, futásnak eredtek. De Turóczy csak a végső eredményről szól: „...A legnagyobb csatavesztés lett belőle; sok magyar elesett, sokan fogságba jutottak“, mondja általánosságban, de azokról a nagyszámú országnagyokról és zászlós urakról, kik helyüket a legváltásosabb viszonyok között is megállván, hősi halált haltak, nem számol be.

Mit szól mindehhez Zsigmond? Nagyszámú okiratban magasztalja vitézeinek hősiességét, anélkül, hogy részletekbe bocsátkoznék. Elmondja, hogy a törökökön rajtaütve, sikerült neki és hű kísérőinek a pogányokat és az eretnekeket alaposan megverni. De amidőn a hadiszerezse ellene fordult, kénytelen volt, a törökök rettentő támadása és saját seregének majdnem teljes megsemmisülése következtében, menekülni. Zsigmond fatalista volt; nem vádol senkit, nem is emberi hiba okozta a vereséget; mindez Isten kifürkészhetetlen akarata volt, azé az Istené, „kitől minden hatalom származik, kinek uralma alatt a királyok kormányoznak és a fejedelmek parancsolnak; ki a seregek ura, a csatarendnek vezetője, erősítője s a lelkek tanítója; ki a csatában és igazságszolgáltatásban feléje nyujtott kéznek csodás erőt ad; aki hatalmába ejti azokat, akiket le akar győzni és diadalt ad azoknak, kiknek a győzelmet szánja“.⁶⁷

Ha számításba vesszük azt, hogy okiratai hány olyan országnagyot és zászlósurat említenek, kik majdnem minden rokonukat elvesztették és maguk is hősi halált haltak,⁶⁸ akkor bátran mondhatjuk, hogy mindaz, amit egyesek a magyarok helytelen viselkedéséről írtak, csak az elfogultság és a gyűlö-

⁶⁷ *Sopron vm. okltr.*: I. k. 547. l.

⁶⁸ Így járt például a Sopron vármegyében törzsökös Osl-nemzetség is, melyből a Kanizsaiak származtak. Azt mondja ugyanis Zsigmond, hogy a Kanizsaiak három zászlóalja csaknem teljesen megsemmisült és hogy az első, második és harmadik nemzedékig érő minden vérrokonai és sógorai elpusztultak. (*Sopron vm. oklt.*: i. h.)

ködés szüleménye. Ha már most mindezeket összefoglaljuk, akkor a vereség okát a következő tényezőkben kell keresnünk:

Hiányzott az egységes vezetés és a haditanácskozás közössége. Hiányzott a különböző nemzetiségekben a fegyelem és az egymással való egyetértés. Mindez lehetővé tette, hogy egyes csoportok, csupa versengésből, olyasmit követhettek el, ami végeredményében az egész hadseregre döntő csapással vált. És ha magát a katasztrófát egyetlen ember személyéhez akarjuk fűzni, akkor ennek neve: d'Artois Fülöp.

Dr. Wertner Mór. †